

הלכה לתלמיד

מדריך למורה

חוברת עבודה ולימוד דינים
לפי ספר קיצור שולחן ערוך מקור חיים
מאת: הרב חיים דוד הלוי זצ"ל
מותאם לפי מנהגי העדות השונות

עמוס מימון

על-פי תוכנית הלימודים החדשה של משרד החינוך
החל משנת הלימודים תשע"ב
לכיתה ה'

משרד החינוך

2466

אישור מס': 27.3.12

אושר בתאריך:

הלכה לתלמיד מדריך למורה

עמוס מימון

© כל הזכויות שמורות למחבר עמוס מימון
רח' שחף 58 ת"ד 625, יד בנימין
טל' 08-8693195, נייד: 0527994208, 0523947530

עריכה תורנית מדעית: הרב צבי צרפתי
עריכה פדגוגית: יעקב פאשקוס
עריכה לשונית: חיה וטנשטיין-מאייר
עריכה מגדרית: יעל מימון
עיצוב גרפי: רחל שמיר
איורים: דני דביר ז"ל
אליסף מיארה

אין לשכפל, להעתיק, לצלם, להקליט, לתרגם, לאחסן במאגר מידע, לשדר או לקלוט בכל דרך
או אמצעי אלקטרוני, אופטי, מכני או אחר כל חלק שהוא מהחומר שבספר זה.
שימוש מסחרי מכל סוג שהוא בחומר הכלול בספר זה אסור בהחלט אלא ברשות מפורשת
בכתב מהמחבר.

תוכן עניינים

5	אקדמות מילין
5	אל המורה
6	דרכי ההוראה
6	1. סידור החומר ומאור הפנים
6	2. אחריות התלמידים
6	3. חנך לנער על פי דרכו
7	4. השליחות החינוכית
7	5. מסירות נפש בחינוך
8	6. להעביר מסר בהתרגשות ובהמחזה
9	7. תמריצים לתלמידים
9	8. שמאל דוחה וימין מקרבת
10	מעלת לימוד תורה והלכה
10	מטרות שיעורי ההלכה
11	מה בחוברת?
12	הדרכה לשימוש יעיל בחוברת
15	תוכנית לימודים מפורטת
17	מפרט המטרות, המיומנויות, הצעות דידקטיות, הרחבות והמקורות לפרקי הלימוד
17	רשימת 50 מושגים
18	פרק א: מבוא לחודש אלול, הרחמים והסליחות (פרק ק)
18	פרק ב: חודש אלול - חודש הרחמים והסליחות (פרק ק)
22	פרק ג: סדר ליל ראש השנה (פרק קא)
24	פרק ד: ראש השנה - סדר היום ותפילותיו (פרק קב)
26	פרק ה: יום טוב שני של ראש השנה ועשרת ימי תשובה (פרק קג)
27	פרק ו: סדר ערב יום הכיפורים (פרק קה)
28	פרק ז: דיני תענית יום הכיפורים (פרק קו)
30	פרק ח: מבוא להלכות ארבעת המינים (פרק קי)
30	פרק ט: ארבעה מינים (פרק קי)
30	פרק י: סדר חג הסוכות (פרק קיא)
31	פרק יא: שמיני עצרת ושמחת תורה (פרק קיב)
31	פרק יב: מבוא להלכות ברכות
33	פרק יג: דברים הבאים מחמת הסעודה (פרק לא)
34	פרק יד: מבוא להלכות ברכת המזון
35	פרק טו: הלכות ברכת המזון (פרק לז)
36	פרק טז: ברכת חמישה מיני דגן (פרק לט)
38	פרק יז: ברכה אחרונה (פרק מג)
39	פרק יח: דין קדימה בברכת הפירות (פרק מה)
40	פרק יט: ברכת שהחיינו וברכות ההודאות (פרק מח)
41	פרק כ: ברכות על הנסים (פרק מט)
41	פרק כא: מבוא להלכות ברכת הגומל
42	פרק כב: ברכת הגומל (פרק נ)

43	פרק כג: דיני ברכת הראיה על ארץ ישראל (פרק נא)
44	פרק כד: ברכות על מעשה בראשית (פרק נב)
45	פרק כה: מבוא להלכות חנוכה
48	פרק כו: הלכות חנוכה – חלק א (פרק קיג)
49	פרק כז: הלכות חנוכה – חלק ב (פרק קיג)
51	פרק כח: מבוא למצוות כיבוד אב ואם
52	פרק כט: כיבוד אב ואם (פרק קכו)
53	פרק ל: תלמוד תורה וכבוד רבו (פרק קכז)
55	פרק לא: יסודות השלמות במצוות שבין אדם למקום ובין אדם לחברו (פרק נה)
56	פרק לב: מבוא להלכות אונאה
56	פרק לג: הלכות אונאה וגנבת דעת (פרק קסב)
57	פרק לד: מבוא לאיסורי גנבה וגזלה
58	פרק לה: הלכות גנבה (פרק קסו)
59	פרק לו: הלכות גזלה (פרק קסז)
59	פרק לז: הלכות נזקי גוף (פרק קסט)
60	פרק לח: הלכות אבדה ומציאה (פרק קסג)
60	פרק לט: קדושת ארץ ישראל (פרק קלז)
61	פרק מ – הלכות ערלה ורבעי (פרק קלט)
61	פרק מא: הלכות תרומות ומעשרות (פרק קמא)
61	פרק מב: הלכות פורים (פרק קיד)
62	פרק מג: מבוא להלכות פורים
62	פרק מד: הלכות פורים א (פרק קיד)
63	פרק מה: הלכות פורים ב (פרק קיד)
65	פרק מו – מבוא להלכות איסור חמץ
65	פרק מז: איסור חמץ, בדיקתו, ביטולו, ביעורו ומכירתו (פרק פד)
66	פרק מח: מבוא להלכות הכשרת כלים
67	פרק מט: הגעלת כלים (פרק פו)
67	פרק נ: הלכות ערב פסח (פרק פז)
68	פרק נא: ליל הסדר (פרק פח)
68	פרק נב: דיני תפילות החג (פרק פט)
69	פרק נג: מבוא למצוות ספירת העומר
70	פרק נד: בין פסח לעצרת (פרק צ)
73	פרק נה: דיני ראש חודש ומנהגיו (פרק פא)
73	פרק נו: מבוא למצוות ציצית
74	פרק נז: הלכות ציצית
74	פרק נח: הכנות לתפילת שמונה עשרה (פרק טו)
74	פרק נט: תפילת שמונה עשרה (פרק טז)
75	פרק ס: חג שבועות ושמחת יום טוב (פרק צא)
75	פרק סא: הלכות צדקה (פרק קכח)
76	פרק סב: הלכות ביקור חולים (פרק קמד)
76	פרק סג: תשעה באב ושאר תעניות (פרק צו)
78	פרק סד: השתלשלות התורה שבכתב והתורה שבעל-פה

אקדמות מילין

אל המורה

"וַיְהִי נָעַם אֲדָנָי אֱלֹהֵינוּ וּמַעֲשֵׂה יְדִינֹנוּ פּוֹנְנָה עָלֵינוּ וּמַעֲשֵׂה יְדִינֹנוּ פּוֹנְנָהוּ"
(תהילים צ, ז)

"הַלְלוּיָהּ אֹדָה ה' בְּכָל לֵבב בְּסוּד יְשָרִים וְעֵדָה: גְּדֹלִים מַעֲשֵׂי ה' דְּרוֹשִׁים לְכָל חַפְצֵיהֶם: הוֹד וְהַדָּר פָּעֵלוּ וְצַדִּיקְתּוֹ עֲמֶדֶת לְעַד" (תהילים קיא, א-ג)

השיר והשבח לחיי עולמים אשר זיכני להסתופף באוהלה של תורה, לזכות ולזכות את ילדי ישראל בחיבורים המורים להם בתחילת דרכם את ההלכה אשר יעשון. בראשית הדרך חרדתי חרדה גדולה לעסוק בעניינים אשר נפש יהודי תלויה בהם, מפאת גודל האחריות והקשיים הרבים שהיו בדרך.

אך בראותי בסיעתא דשמיא גדולה כי חיבורי ("פרקי הלכה" לכיתות ב-ו; "שבת לעם" - ביאור יסודות הלכות שבת; "תפילת אמת", העוסק בנושא התפילה ובמידת האמת; "שמע בני", העוסק באיגרת הרמב"ן ובעבודה על המידות) התקבלו בצימאון רב, ראיתי בהמשך עבודה זו מעין שליחות מן שמיא.

בשנת תשע"ב החליטו במשרד החינוך לעדכן ולשנות את תכנית הלימודים בהלכה, דבר שאתגר אותי במשימה כמעט חדשה. ראיתי בהזדמנות זו מתנה משמיים להפיק את הלקחים מן החוברות הקודמות ולהכין לילדי ישראל חוברות ראויות ומשובחות יותר המאפשרות על ידי משרד החינוך. בתפילה חרישית, בגיל וברעדה ניגשתי למלאכת הקודש.

ואני תפילה

ברצוני לציין כי אין בכונתי חלילה שספר זה יהיה מקור לפסיקת הלכה. כל מטרתו היא לחשוף את הלומד הצעיר למושגים ההלכתיים הקשים בנושאים השונים בצורה חווייתית ומאתגרת, אשר תעזור לו לפשט את ההלכות ואת המושגים המורכבים, וכך ימצא דרך קלה ונוחה להבנת החומר, ומתוך כך יתחזק לימוד ההלכה בעניינים אלו, ובכך נזכה להגדיל תורה ולהאדירה. אמן.

עיני לשמיא ואני תפילה לחי עולמים, שנזכה שחוברות אלו יאירו את הדרך לילדי ישראל בלימוד ההלכה בתחילת דרכם.

"יהי רצון מלפניך ה' או"א שלא יארע דבר תקלה על ידי, ולא אכשל בדבר הלכה וישמחו בי חברי, ולא יכשלו חברי בדבר הלכה ואשמח בהם" (מסכת ברכות דף כ ע"ב) "ויהי רצון מלפניך ה' או"א שתאיר עיני במאור תורתך ותצילני מכל מכשול וטעות, הן בדיני איסור והיתר הן בדיני ממונות, הן בהוראה הן בלימוד, גל עיני ואביטה נפלאות מתורתך, ומה ששגיתי כבר העמידני על האמת, ואל תצל מפי דבר אמת עד מאוד, כי ה' יתן חכמה מפיו דעת ותבונה" (טורי זהב, או"ח סי' קי, ס"ק ח)

בברכת התורה ולומדיה

עמוס מימון

דרכי ההוראה

רבות הן דרכי ההוראה, ננסה בקצירת האומר להביא בפניכם יסודות בחינוך, המשולים לאורות המאירים לנו דרכי ההוראה, ויאירו לנו את הדרך שבה נלך בהוראת תלמידינו ובחינוך בנינו נ"י. היה מקום להאריך בכל אחד ואחד מיסודות אלו, אך אין כאן המקום.

1. סידור החומר ומאור הפנים

על פי רש"י, בפסוק: **"וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר תָּשִׂים לְפָנֶיךָ"** (שמות כא, א) ה' אמר למשה כי אין די בללמד את ישראל את התורה, אלא עליו להתאמץ להסביר להם את טעמי המצוות ולערוך בפניהם את החומר כשולחן המוכן לאכילה. מדברי רבי עקיבא בגמרא (עירובין נד ע"ב) למדנו כי לא די ללמד את החומר בלבד, אלא עלינו להוסיף לתלמידינו שלושה כלים או יסודות בחינוך:

1. לסדר את החומר ולבנות אותו כך שייקלט בזיכרון תלמידינו ומתוך כך יופנם בלבם הלכה למעשה.

2. להטריח את עצמנו לבאר להם את טעמי המצוות ואת פרטי ההלכות.

3. להאיר פנים לתלמידינו כדי שיתקרבו אלינו ויקבלו דברינו באהבה.

2. אחריות התלמידים

עם כל זאת, חשוב להחדיר בלב תלמידינו כי אינם פטורים מאחריות. חובת סידור הלימוד אינה מוטלת על הרב (המורה) בלבד, אלא אף על התלמידים, כפי שחובא בגמרא (תענית ח ע"א): אם התלמידים אינם מבינים את דברי רבם, עליהם להשתדל רבות אצל רבם כדי שיבאר את דבריו שוב ושוב.

עוד מסופר על ריש לקיש, אשר היה מסדר את משנתו ארבעים פעמים כנגד ארבעים יום שניתנה בהם תורה למשה מסיני, ורק לאחר מכן היה נכנס ללמוד מרבי יוחנן רבו.

3. חֲנֹךְ לְנֶעַר עַל פִּי דַרְכּוֹ

האדמו"ר מפאסאצנה, בעל חובת התלמידים, למד מהפסוק (משלי כב, ו): **"חֲנֹךְ לְנֶעַר עַל פִּי דַרְכּוֹ"** כמה יסודות ואבני דרך בחינוך:

1. החינוך הוא ההתחלה ומתחיל מינקות.

2. החינוך מינקות ניטע בחניך באופן החזק ביותר.

3. לחנך בדרכי נועם ולא בכפייה.

4. להכיר ולחנך כל נער ונער לפי מידותיו ויכולותיו.

5. על המחנך להכיר במעלותיהם של תלמידיו ובחסרונותיהם.

6. על המחנך להקטין עצמו ולהתנהל עם תלמידיו כביכול כנער.

7. על המחנך להחדיר בתלמידים שעיקר האחריות לחינוכם מוטלת עליהם ולא על המורה.

על אף מסירות המחנך והשתדלותו להחדיר בלב תלמידיו יראת ה', חייבים התלמידים להפנים שעיקר האחריות מוטלת על כתפיהם. רק כך התלמידים ינהגו כבוגרים וייקחו אחריות על מעשיהם וממילא ישתדלו יותר להצליח בלימוד התורה.

4. השליחות החינוכית

הרב חייב לחוש בשליחות הגדולה המוטלת על כתפו מחד גיסא, ובענווה גדולה שצריכה להיות חלק מאישיותו בתפקיד זה. כפי שמסביר הראי"ה קוק בעולת ראייה את צמד המילים הראשונות שכל יהודי אומר בבוקר כשהוא קם משנתו: "מודה אני", ראשית מודה ומתבטל קמיה קודשא בריך הוא, אך אסור שענווה והתבטלות זו תביא אותו לחוסר עשייה, או לזלזול במעשיו הפשוטים כביכול. ההיפך.

לפיכך, מיד אחרי ההודאה יש לומר אני, להבין שעצם מציאותו בעולם מכריחה אותו להכיר בערך עצמו וכי עליו למלא את תפקידו. הענווה היא שורש ויסוד העבודה החינוכית עם תלמידינו שיחיו, אך מצד שני עלינו להכיר במעלתנו ובתרומתנו הגדולה לחינוכם של התלמידים.

5. מסירות נפש בחינוך

פעולה זו של ניקוי וסידור החומר לובשת צורה של התעסקות בקטנות, יונקת מכוחו של רבי חייא, שהיה מיסודי הש"ס ומסדר התוספתא, ובכל זאת הטריח עצמו לטפל בצורכי תלמידיו בדברים הפשוטים ביותר (הכנת מכשירי האוכל וייצורם, הכנת האוכל, הכנת ספרי הלימוד עד ההדרכה הלימודית), עד שאמר עליו רבי: "כמה גדולים מעשי חייא". כפי שמובא בגמרא (בבא מציעא פה, ע"ב), רבי חייא לא חס על כבודו והתעסק בכל הדרוש לתלמידיו כדי ללמדם תורה ויראה. כתב הסבא מנובהרדוק (רבי יוסף יוזל הורוויץ, מתלמידי רבי ישראל מסלנט), בספרו "מדרגת האדם" במאמר מזכה הרבים:

"ועוד יותר יש להתפעל, הלא רבי חייא שהיה מיסודי הש"ס, איך לא חס על כבודו ועל זמנו להתמסר כ"כ לעבודת הרבים, עד שהיה כדאי לו גם לעשות עובדות גשמיות, כמו לצוד צבאים ולהאכיל הבשר לתינוקות ועשה קלף וכתב פרשיות, ואנו רואים כי כאן היה עיקר חידושו... מבהיל הרעיון, כמה לשם שמים יש במצב הזה.

לא אמר: זה אני רוצה, זה אינו יכול, זה לפי כבודי. אלא כל מה שהרבים דורש עשה בהתלהטות...

וראו לנו לדעת, כי אותם המעשים שעשה רבי חייא, אעפ"י שלכאורה אין אנו מבינים הכרח מטרותם... מחידושו ומסירת נפשו ניכר כי רבי חייא לא קרא הדברים האלה 'מעשים', אלא 'יסודות', אשר על זה דוקא יכול הענין

להתקיים... כי ע"ז אמר רבי: כמה גדולים מעשי חייא, שלא הביט על הברק החיצוני, אלא עשה הכל למען התועלת..."

מי אנו ומה חיינו בהשוואה לרבי חייא ולמעלתו, אולם הנהגתו כנר הוא לדרכנו החינוכית. אשר על כן, חובה מוטלת על כל מחנך לברר ולמצוא את הדרכים ואת האפשרויות להגיע לליבותיהם של תלמידיו, על מנת להאהיב עליהם את תורת ה'. רק כך נזכה שלא תשתכח תורה מישראל לעולם.

6. להעביר מסר בהתרגשות ובהמחזה

עבודה רבה עומדת בפתחנו, לא רק בבירור הדרכים והאופנים להגיע לליבותיהם של תלמידיו, אלא גם איך להעביר להם יעדים ושיעורים אלו. מסופר על הרבי מלעלו שהקשיב לדברי מלמד דרדקי שבעירו. המלמד עסק אז בהסברת רש"י על הפסוק "ויען לבן ובתואל..." (בראשית כד, נ). שאל המלמד: "מדוע כתוב לבן ואחר כך בתואל? מכאן שלבן היה רשע וקפץ להשיב לפני אביו".

פניו של הרבי הפיקו אי שביעות רצון. שאל אותו המלמד: "במה טעיתי? האם רש"י אינו אומר כן?" ענה לו הרבי: "אכן דברי רש"י הם, אך צריך לקרוא אותם כהלכה". "כך מלמדים: לבן ובתואל, איך ייתכן?" חבט הרב על השולחן ושאג בקול רם שהרעיד את הבית. "רשע היה וקפץ להשיב לפני אביו, ר-ש-ע ה-י-ה!!" - רעד והתרגשות ניכרו בלבות הילדים למשמע הדברים.

כאז כן היום, משימתו העיקרית של המורה היא בהעברת הידע התיאורטי לעולם המעשה בחיי התלמידים, באופן מרגש אשר ישפיע עליהם לקבל ולהפנים את הדברים. ועל אחת כמה וכמה בתחום ההלכה, שאם הדברים אינם נלמדים כדבעי, אזי התלמידים לא יפנימו אותם אל תוכם ולא יתנהגו על פיהם בדרכי חייהם.

לא די בסידור החומר שלפניכם, מורים יקרים, עליכם להשתדל בכל האמצעים העומדים לרשותכם להעביר את החומר כדי שיחדור בלב התלמידים. עליכם להשאיר רושם שייחרת בזיכרונו של צעירי הצאן.

שיעורי הלכה מעניינים ומתובלים במדרשי חז"ל, בסיפורים ובהפעלות מאתגרות, לצד התלהבות של המורה החי את שיעורי הדינים ברמ"ח איבריו ובשס"ה גידיו, מקרבים את ילדי ישראל אל צור מחצבתם.

לא להירתע מלהמחז חלק מן המסרים, בין שתעשו זאת אתם ובין שיעשו זאת תלמידים לאחר הכנה מקדימה מצידכם. אשריכם שזכיתם להימנות עם מלמדי תינוקות של בית רבן, ואשרי חלקו של העושה שליחות נאמנה.

7. תמריצים לתלמידים

הרמב"ם בחיבוריו מרבה לכתוב שעלינו לתת לכל גיל לפי מבוקשו וכך למשוך אותם בעבותות של אהבה ללימוד תורה, ומתחיל בלימוד שאינו לשמה עד שיגיע ללימוד לשמה, ילדים באגוזים וקליות, גדולים בלבוש וכן על זו הדרך. עלינו לאמץ דרך זו בחינוך תלמידינו, להמריץ תלמידים בפרסים וכדומה והכול להגדיל תורה ולהאדירה. כפי שמסופר בגמרא (תענית כד, ע"א), יום אחד גזר רב תענית והתפלל לירידת גשמים ולא נענה, אך כשעלה יהודי פשוט להתפלל מיד נענה וירדו גשמי ברכה. כשרב שאלו לפשר מעשיו? השיב לו: מלמד תינוקות אנוכי, ומלמד בני עניים כבני עשירים, ומי שאין בידו לשלם לי איני גובה ממנו שכר, ולא עוד אלא בידי הפתעות לילדים, ותלמיד שאני מבחין שלא חשקה נפשו בלימוד, משדלו אני בהפתעות אלו.

השתמרותה של התורה לאורך הדורות נבעה ממסירות נפשם של אותם מלמדי תינוקות אשר מסרו גופם, נפשם והונם ללמד את תלמידיהם תורה בכל מצב ובכל זמן, וכל אחד יהיו אשר יהיו מעלותיו ויכולותיו. חינוך בעבותות אהבה ומסירות הוא הסוד לברכה גדולה וז.

8. שמאל דוחה וימין מקרבת

חינוך תינוקות של בית רבן, אשר זכו לטוהר ולזכות הנפש מחד גיסא, אולם לקטנות המובילה אותם למעשי נערות, חייב להיות מלווה באיזון מתמיד בין הכוחות הפועלים עליהם. על כל תלמיד פועלים כוחות חזקים ופעמים קיצוניים ואפילו הפוכים זה מזה, הפועלים עליו בבת אחת. לפיכך, נדרשות מאיתנו המחנכים עדינות וסבלנות רבה כדי לקיים דברי חכמים (סוטה מז ע"ב):

"תנו רבנן לעולם תהא שמאל דוחה וימין מקרבת... אמר רבי שמעון בן אלעזר:
יצר, תינוק... תהא שמאל דוחה וימין מקרבת".

מעלת לימוד תורה והלכה לילדים

חינוך ילדי ישראל - שליחות ממדרגה ראשונה, אשר כל מטרתה לחבר את בני הנעורים לתורה וליראה ולדבקות בו יתברך, באהבה ובאמונה. משימה זו קשה שבעתיים, לאור הפיתויים הגדולים העומדים בפני תלמידינו כיום.

נושאים רבים מעסיקים אותנו בחינוך בנינו תלמידינו שיחיו, אתגרים גדולים מעמידה בפנינו התקופה, כמו כן גם עוצמתם של תלמידינו. כל מעשינו לחינוך ילדי ישראל צריכים להיות מכוונים למטרה שאליה כיוון רבי חייא את מעשיו, כאשר הכריז שבמעשיו הקטנים, הוא עושה שלא יהיה היכי תימצא, שתשתכח תורה מישראל. מעשים קטנים יכולים להיות ענקים כשהם מכוונים מטרה וכולם לשם שמיים.

הגמרא (שבת קיט ע"ב) עומדת על מעלת לימוד תורה לתינוקות רבן, עד שהעולם כולו עומד עליהם. עד שקבעו שאפילו לצורך בניין בית המקדש אין מבטלים לימוד תורה של תינוקות של בית רבן. וכל עיר שאין בה תינוקות של בית רבן - ראויה להיחרב. ולא עוד אלא, לימוד תורה של דרדקי ממתק את הדינים ומביא ברכה עצומה לעם ישראל כולו.

תינוקות אלו והבל פיהם הטהור הביאו את מלמדי התינוקות לזכות למעלה של מורידים גשם, במקום שגדולים לא הצליחו כאמור בגמרא לעיל. מתוך כך הזדרזתי לנער חוצני לזכות להיות שותף במצווה יקרה זו של לימוד צעירי הצאן המגנים בהבל פיהם על העולם כולו וליטול חלק בפעולתכם העצומה והגדולה לזיכוי הרבים.

מטרות שיעורי ההלכה
כמורים בתחילת לימודינו עלינו לברר את המטרות אשר עליהן נשליך יהבנו ומגמתנו בלימוד ילדי ישראל.
מטרות שיעורי ההלכה סוכמו והוגדרו בחוברת תכנית לימודים של משרד החינוך בשנים תשמ"א/ד כדלהלן:

1. המטרות בתחום האמונה והרגש של התלמידים:

- יאמינו בבורא עולם ובתורתו אשר נתן לישראל.
- יקבלו את התורה שבעל פה כמקור לפרשנות מוסמכת ומחייבת של התורה שבכתב.
- ישאפו לכונן את אורח חייהם על פי ההלכה וישאפו להתמיד בקיום המצוות ובהידורן.
- יהיו נכונים לבחון את דעותיהם לאור השקפת עולמם של חז"ל.
- ישתדלו להגיע ליראת ה', לאהבת הבריות בכלל ולישראל בפרט.
- יכבדו חכמים ויתחנכו לאמונת חכמים.
- ישתדלו לעסוק בתורה שבכתב ובעל פה תדיר.
- יתפסו את ההלכה כסיכום המשנה והתלמוד.
- יתפסו את ההלכה כאמצעי להתייחסות ולשפיטה ביחסים שבין אדם לחברו/למקום/לציבור.
- יהיו ערים לבעיות השעה וישתדלו לקבוע לגביהן עמדה המבוססת על ההלכה.
- יהיו נכונים לשאול שאלת חכם ולקבל את הכרעתו.
- ידעו שליכא מידי דלא רמיזי באורייתא.

2. המטרות החינוכיות בתחום ההכרה:

- יכירו מקורות העוסקים בנושאים מתחומים שונים ביהדות.
 - יכירו ספרי יסוד ביהדות - הקלאסיים והחדשים, וידעו איזה מידע הלכתי יוכלו לשאוב מהם, כגון: מדרשי ההלכה ואגדה, רמב"ם, ספר החינוך, שולחן ערוך, משנה ברורה, הבן איש חי, קיצור שו"ע.
 - יוכלו למצוא בכוחות עצמם חומר בספרי יהדות ויבחנו באמצעותם את הבעיות המעסיקות אותם.
 - יכירו את מקומם של הספרים ושל המחברים הבאים בהשתלשלות ההלכה: רי"ף, רא"ש, רמב"ם, ארבעה טורים, שולחן ערוך ועוד.
 - יוכלו לזהות מצבים שיש בהם בעיה הלכתית וישתדלו: א. לחפש את הפתרון בכוחות עצמם; ב. לשאול שאלת רב.
- הוראת הדינים צריכה לכלול את כל הפעילויות הקיימות בהוראה בכלל:
התלמידים יידרשו לגלות דברים בכוחות עצמם, לארגן את הדינים במסגרת כללים ועקרונות ולהציע הסברים למצוות.
המורה יביא טקסטים מקבילים, למשל סעיפים מ"שולחן ערוך", וידרוש להשוות את הקטעים לחובא בספר הלימוד וכו'.

מה בחוברת?

השתדלנו מאוד בחוברת זו לענות על כל הצרכים והקשיים בהוראת הדינים במידת האפשר ולהורות ולהאיר למורה ולתלמיד את הדרך אשר ילכו בה כדלהלן:

- **סיכום ההלכות בלשון ברורה לתלמידים** ובניסוח קצר וענייני.
- **מדרשים ואגדות** כהקדמה לכל פרק כדי לתת לשיעור נופך סיפורי ומעניין.
- **פרקי מבואות** הבאים כהקדמה וכרקע לפני פרקים מורכבים או עשירים בידע.
- בפרקים רבים הראינו את הקשר בין תורה שבכתב לתורה שבעל פה, על ידי הבאת המקור מהתורה ולאחר מכן קטעי דיון במשנה או בתלמוד ובהמשך פסיקת ההלכה.

סיפורי חז"ל מהתלמוד ומהמדרשים שזורים בפרקי הספר וכל מטרתם לחזק את האמונה בה' בקרב תלמידינו ולהביאם ליראת ה' וליצור דמויות לחיקוי והנהגות שאליהן יש לשאוף.

תרגול על ידי אירועים הקרובים לעולמם של התלמידים וממחישים את יישום ההלכה באופן מעשי.

אירועים

שאלות מעניינות ומגוונות, טבלאות ותרשימים להמחשה.

תרמילון

מושגים: על התלמידים לסכם את המושגים ביהדות שנלמדו בכל פרק.

איורים להמחשת המושגים ההלכתיים.

עבודות כיתה – ציטוט מחיבורים רבים (תנ"ך, משנה, מדרשי חז"ל, גמרא, רמב"ם, ספר החינוך, שולחן ערוך, ערוך השולחן, הבן איש חי, קיצור שו"ע גאנצפריד, ועוד) כדי שהתלמידים יכירו וילמדו את מקור ההלכה האותנטי ויראו בחוש את צדדי המחלוקת ואת שינוי המנהגים השונים לפי הפוסקים ולפי עדות ישראל.

תפזרות, תשבצים והפעלות שונות.

הפניות לשאלות רב.

שאלות חקר, חשיבה ואתגר.

הפניות לעיון בספרים שונים, כגון: ספרי פוסקים, סידור, מחזור, תנ"ך המפתחים מיומנות חשובה זו.

מדריך למורה הכולל: הרחבות בהלכה ובמקורותיה, הצעות לדרכי הוראה וגיוון שיעורי ההלכה.

בטוחנו בה' כי חוברת זו תקדם את תלמידינו להשגת המטרות הנעלות שהבאנו לעיל, אשר יביאו אותם ליראת ה' ולהיות נאמנים לתורת ישראל.

הדרכה לשימוש יעיל בחוברת לתלמיד ובמדריך לחורה

החוברת בנויה לפי פרקי הלימוד בתכנית הלימודים החדשה של משרד החינוך, על פי ספרו של הרב חיים דוד הלוי - קיצור שו"ע מקור חיים.

- שמות הפרקים נבחרו לפי הכותרת שהובאה בקיצור, כמו כן ציינו את מספר הפרק בקיצור שו"ע בסוגריים, על מנת להקל על המורה ועל התלמידים. לדוגמה: פרק א - מבוא לחודש אלול, הרחמים והסליחות (פרק ק), פרק א בחוברת מקביל לפרק ק בקיצור שו"ע מקור חיים.
- במהלך השיעור צריכים להיות לפני התלמידים הספר קיצור שו"ע מקור חיים ובצמוד אליו חוברת זו.
- אם רוצים לדעת היכן חומר זה מצוי בקיצור שו"ע של הרב גאנצפריד, ראו במדריך לחורה בהערות והרחבה לפרק זה.
- היות ותכנית הלימודים מלוקטת מסעיפים שונים בפרק אחד, לדוגמה: נושא של "ברוך שאמר וישתבח" לכיתה ד' נמצא בפרק יג בקיצור שו"ע מקור חיים מתוך הסעיפים: ז-ט, יד, יח-כא. כדי להקל על המורה ועל התלמיד הצעיר כאחת, השתדלנו בחלק מהפרקים שסעיפיהם מפוזרים לשכתב את ההלכות בשפה ברורה לתלמידים ולערוך שאלות על הפרק הנלמד.
- השתדלנו לשכתב את כל ההלכות הנצרכות בתכנית הלימודים ואף מעבר לכך, כשהיה צורך לקשר בין ההלכות הנצרכות.
- כדי למנוע מצב שבו התלמידים משתמשים רק בחוברת ואינם מכירים את ספר המקור: קיצור שו"ע מקור חיים, גם בפרקים אלו השתדלנו להפנות את התלמידים בשאלות מתוך סעיף מסוים בקיצור.
- יש מספר פרקים שבכוונה לא שכתבנו את ההלכות כדי שהלמידה תהיה אך ורק מתוך הקיצור.
- ישנם פרקים שלא מצוין בסוגריים הפרק בקיצור. אלו פרקי העשרה ומבוא, המלוקטים מספרים אחרים אשר נועדו להכין את התלמידים לפרק הנלמד אחר כך וללמד את התלמידים מושגים חשובים בהלכה כלימוד מקדים.
- פרקי מבוא אלו יוצרים את החיבור ואת הקשר בין המקור להלכה בתורה שבכתב ודרך התגלגלותה בתורה שבעל פה, קרי: משנה, מדרש, תלמוד ועד פסיקת הראשונים והאחרונים.
- פרקים שאין מצוין מספר הפרק בקיצור, אין חובה ללמדם מצד תכנית הלימודים, אולם בעזרתם השיעור יובן היטב לתלמידים ואף יהיה מעניין יותר. אשר על כן, אם עומד לרשות המורה הזמן הדרוש לכך, כדאי להשתדל ללמד גם פרקים אלו, אשר רחיבו את ידיעותיהם של התלמידים ויתבלו בטעם טוב את מהלך שיעורי ההלכה.

- כמו כן יש מספר עבודות כיתה או עבודה למתקדמים שהן בגדר העשרה בלבד, אך אנו ממליצים ללמד אותן.
- שאלות אשר יסומנו בכוכבית או ייצבעו באדום כהה הן שאלות רשות למתקדמים, ולפי ראות עיני המורה, רמת כיתתו וקצב התקדמותו בחומר הנלמד.
- שאלות אתגר וחשיבה נועדו לאתגר את ההורים הלומדים עם ילדיהם ואת התלמידים המתקדמים.
- בפרקים רבים שזורים סיפורי חז"ל מהתלמוד ומהמדרשים, שכל מטרתם לחזק את האמונה בה' בקרב תלמידינו ולהביאם ליראת ה', וליצור עבורם דמויות לחיקוי והנהגות שאליהן יש לשאוף. מומלץ לספר סיפורים אלו בכיתה בהתלהבות ולערך דיונים קצרים על המסרים הנלמדים מהם.
- בכל פרק במדריך למורה יש הרחבה להלכות מסוימות ולשאלות היכולות להתעורר במהלך השיעור בכיתה. כמו כן תוכלו למצוא רעיונות נוספים בהעברת השיעור ובגיוונו בדרכי הוראה נוספות.
- גיוון השאלות בחוברת:
 1. שאלות ידע והבנה
 2. אירועים הקרובים לעולמם של התלמידים
 3. טבלאות ותרשימים
 4. איסוף מתרמילון
 5. שאלות אמריקאיות
 6. שאלות שבהן התלמידים יצטרכו לספר על חייהם הפרטיים ועל מנהגים בביתם או על מעשים שעשו.
 7. עיון בטקסטים מספרים שונים לפיתוח מיומנות הלימוד מספרי פסיקה שונים.
 8. שאלת רב בית הספר, רב בית הכנסת, רב הקהילה כדי להשריש בתלמידים סמכות חכמים, ככל אשר יורוך ואמונת חכמים.
 9. עבודות סיכום על המושגים ביהדות הנלמדים בפרקים השונים.
 10. עבודות כיתה לעבודה משותפת תוך כדי תהליך למידה בכיתה עם המורה.
- במדריך למורה יש "אקדמות מילין - אל המורה", הכוללת בירור דרכי ההוראה.
- במדריך למורה יש הדרכה לשימוש יעיל ונכון בחוברת.
- במדריך למורה תכנית הלימודים המפורטת לפי סימנים וסעיפים מתוך קיצור שו"ע מקור חיים.
- במדריך למורה פירוט המטרות הערכיות והלימודיות, המיומנויות, הצעות דידקטיות, הרחבות ומקורות לכל פרק בנפרד (בפרקים שבהם הלמידה בעיקר עצמאית דילגנו על פירוט זה).

**תוכנית הלימודים החדשה בדינים לכיתה ה משנת תשע"ב.
התוכנית מפרטת את הסעיפים הנדרשים ללמידה בשנה זו מתוך קיצור
שולחן ערוך מקור חיים של הרב חיים דוד הלוי זצ"ל.**

החלק	הנושא	פרק	הלכה
מעגל השנה	חודש אלול		
	· חודש אלול הרחמים והסליחות, ערב ר"ה	ק	א-ג, י, יב, יד
	· ערב ראש השנה, סימן טוב	קא	ב-ג, זט
	ראש השנה והימים הנוראים		
	· סדר היום ותפילותיו, תקיעת שופר, תפילת מוסף	קב	ח, יב, טו-יח, כד-כה
	· יו"ט שני של ר"ה ועשרת ימי תשובה	קג	ג, ו
	יום הכיפורים		
	· סדר ערב יום הכיפורים	קה	ב, ג, ו
	· דיני תענית יום הכיפורים, דין קטנים	קו	ד, ה, ח-י
	סוכות		
	· ארבעה מינים	קי	א"ו
	· הושענא רבא	קיא	יד-יח
	· שמיני עצרת ושמחת תורה	קיב	א"ה
	חנוכה		
	· הלכות חנוכה	קיג	א, ה-יא, יח, כג-כד
	ט"ו בשבט		
	· ט"ו בשבט	קיג	לא, לב
	פורים		
	· פרשת שקלים, זכור	קיד	א, ה"ו
	· מגילה – קריאה, ברכות, דינים, מוקפים	קיד	ח"י, טו, כא-כג, כח
	· סדר היום	קיד	לה"ל
	פסח		
	· איסור חמץ, בדיקתו, ביטולו, ביעורו ומכירתו	פד	א"ג, ה"ח, י"טז
	· הגעלת כלים	פו	א"ד, טו"טז, כב
	· הלכות ערב פסח	פז	ב, ד, ה
	· ליל הסדר	פח	א"י, יט, כא-כו, כט"ל, לג, לו
	· דיני תפילות החג	פט	א"ג, ה, ו
ספירת העומר וימי ההודאה			
· בין פסח לעצרת	צ	ג"ו, ח"יב	
שבועות			
· תפילות לימוד תורה ומגילת רות	צא	א"ה, ח"ט	
ראש חודש			
· דיני ומנהגי ראש חודש	פא	ו, ח, ט, טו"יח	
· תענית ציבור			
· תשעה באב ושאר תעניות	צו	א"ו, יג"ט, כה, כט	

החלק	הנושא	פרק	הלכה
בין אדם למקום	ציצית ותפילה		
	· ציצית	ט	ב, ד, כ"ד כח
	· הכנות לתפילת שמונה עשרה	טו	כ"ג, כה"כט
	· תפילת שמונה עשרה	טז	כל הפרק (לרבות המבוא)
	ברכות ברכת אשר יצר, ברכה מעין שלוש, ברכת בורא נפשות, ברכת רעם, ברכת ברק, ברכת קשת		לדעת בעל-פה
	· דברים הבאים מחמת הסעודה	לא	א"ד
	· הלכות ברכת המזון	לז	א"ח
	· ברכת חמישה מיני דגן	לט	א"ב, יט"כב, כד
	· ברכה אחרונה	מג	א"ו, יג
	· דין קדימה בברכת הפירות	מה	א"ז
	· ברכת שהחיינו	מח	א, טו
	· ברכות על הנסים	מט	א"ג
	· ברכת הגומל	נ	א, ו"ח
	· דיני ברכת הראייה	נא	ד, ח
	· ברכות על מעשה בראשית	נב	א"ג, ט"יג
	· ברכת אשר יצר	ג	א
	מצוות התלויות בארץ		
	· קדושת ארץ ישראל	קלז	א"ג
	· הלכות ערלה ורביעי	קלט	א, יב
	· הלכות תרומות ומעשרות	קמא	ב, טז"יח
בין אדם לחברו	· יסודות השלמות במצוות – בין אדם לחברו	נה	יא, יג"יד
	· כיבוד אב ואם	קכו	א"ח
	· כיבוד רבו	קכז	ד"ו
	· איסור אונאה	קסב	מבוא א, יט
	· הלכות אבדה ומציאה	קסג	מבוא, א, ה
	· הלכות גנבה	קסו	מבוא, א"ח
	· הלכות גזלה	קסז	א"ד
	· הלכות נזקי גוף	קסט	א"ג, טו
	גמילות חסדים		
	· הלכות צדקה	קכח	א"ג, ז
	· ביקור חולים	קמד	א"ג, ו
	מבוא לתושב"ע ומושגים	רשימת מושגים: מצורפת על הרחבת המושגים וביאורם תוכלו למצוא באתר המינהל לחינוך דתי או בספרים על מושגי יהדות. מבוא לתושב"ע: מסוכם בחוברת הלכה לתלמיד לכיתה ה.	

רשימת 50 חושגים

1. כבוד שבת, 2. עונג שבת, 3. לחם משנה, 4. שלוש סעודות, 5. מלווה מלכה, 6. תוספת שבת, 7. ל"ט אבות מלאכה, 8. מוקצה, 9. עירוב חצרות, 10. תחום שבת.

שבת

11. מלאכת אוכל נפש, 12. חול המועד, 13. יום טוב שני של גלויות, 14. אסרו חג, 15. עלייה לרגל.

חגים

יום טוב:

16. לא אד"ו ראש, 17. י"ג מידות, 18. התרת נדרים, 19. סדר העבודה.

ראש השנה ויום הכיפורים:

20. חמטה מרובה מצילתה, 21. ניסוך המים, 22. שמחת בית השואבה.

סוכות:

23. מהדרין ומהדרין מן המהדרין, 24. פורים קטן, 25. תענית אסתר, 26. תפילת על הנסים.

חנוכה ופורים:

27. ברכת האילנות, 28. קמחא דפסחא, 29. מצה שמורה, 30. מצה עשירה.

חודש ניסן, פסח:

31. פסוקי דזמרא, 32. פרשיות קריאת שמע, 33. מודים דרבנן, 34. ברכת המצוות, 35. פדיון הבן, 36. הפרשת חלה, 37. שעטנז.

בין אדם למקום:

38. איסור רכילות, 39. לשון הרע, 40. איסור השגת גבול, 41. ארבעה שומרים.

בין אדם לחברו:

42. מצוות עשה שהזמן גרמן, 43. אין מעבירים על המצוות, 44. זכר לחורבן, 45. זכר למקדש.

כללים במצוות:

46. שישה סדרי משנה, 47. תלמוד ירושלמי, 48. תלמוד בבלי, 49. דברי סופרים, 50. ספר שולחן ערוך.

תושבע"פ:

מפרט המטרות, המיומנויות, הצעות דידקטיות, הרחבות ומקורות לפרקי הלימוד

פרק א – מבוא לחודש אלול, הרחמים והסליחות (פרק ק)

מטרות:

- התלמידים יעמדו על משמעותו של חודש אלול כעת רצון.
- התלמידים יכירו את המקור לתקנות חז"ל ולמנהגי ישראל השונים.
- התלמידים יבינו את מטרת התקיעות בשופר בחודש אלול.
- התלמידים יבינו את פשרם של הסימנים בפסוקים לחודש אלול ואת הקשר למשמעותו של החודש.

מיומנויות:

- הבנת טקסט מתוך מדרשי חז"ל
- עיון בתנ"ך ובמפרשיו (משימה 7)
- התמצאות בלוח השנה (משימות: 15-16)

הצעות דידקטיות

- מומלץ לפתוח את חודש אלול בסיפורי צדיקים איך התנהגו בקהילות ישראל בימים אלו. הסיפורים הם רבים.
- אפשר לערוך סיור סליחות בערי ישראל או בירושלים על מנת ליצור אצל התלמידים את החוויה.

פרק ב – חודש אלול – חודש הרחמים והסליחות (פרק ק)

מטרות:

- התלמידים יעמדו על משמעותו של חודש אלול כעת רצון.
- התלמידים יכירו את מנהגי החודש בהקשר לניצול ההזדמנות לחזרה בתשובה.
- התלמידים יבינו את הערך של ניצול ההזדמנות לפתיחת דף חדש בחייהם.

- התלמידים יבינו שיש מחלוקות בהלכה שהביאו למנהגים שונים בקהילות ישראל לאורך השנים.
- התלמידים יכירו את מטרת התקיעות בשופר.
- התלמידים ילמדו ללמד זכות על כל יהודי באשר הוא.
- התלמידים ילמדו את הערך של אהבת ישראל.

מיומנויות:

- הבנת טקסט הלכתי (משימות: 1-6)
- עיון בתנ"ך ובמפרשיו (משימות: 7, 9, 11-13)
- התמצאות בציר הזמן של הימים הנוראים וחילוקי המנהגים (משימות: 5-4)
- הפקת לקחים מסיפורי צדיקים

הצעות דידקטיות:

- מומלץ לפתוח עם התלמידים את הסידור, לקרא וללמוד יחד את פרק כז בתהילים. כמו כן טוב לפתח את מיומנות החיפוש בסידור ולהטיל על התלמידים לאתר היכן הפרק משובץ בסידור.
 - יש לוודא שהתלמידים מכירים את המושגים: תשר"ת תש"ת ותר"ת משנים עברו. יש לעמוד על ההבדל בין התקיעות השונות. כדאי להזמין את הרב לתקוע בפניהם ולהסביר את ההבדלים.
 - **לימוד זכות:** המעשה המובא בחוברת על רבי לוי יצחק מברדיצ'וב, מומלץ לעמוד על מידה טובה זו של לימוד זכות על כל אחד ואחד מישראל. מתוך כך אפשר להגיע לעניינים חברתיים הבערים בכיתה, ועל ידי לימוד זכות אפשר לבטל את כל המתחים החברתיים. סיפורים רבים אפשר לספר על הרב מברדיצ'וב.
 - יש לפתח את גישתו המיוחדת של רבי נחמן מברסלב על ה"נקודה הטובה" שיש בכל אחד ואחד, אפילו אצל פושעי ישראל. מבט זה יכול להוציא כל אחד מייאוש. בגלל ביקורות או סיבות אחרות ילדים יכולים לפעמים להתיימש מעצמם וכדומה. זו ההזדמנות להוכיח שבכל אחד יש נקודה טובה, ומתוך מבט זה ירווח לכולם, ויוכלו לראות עוד נקודות של אור שיביאו אותם להתרוממות ולביטחון עצמי טוב להמשך עבודת ה' וחיים בריאים, ומתוך כך בוודאי יזנחו את הייאוש הרע.
 - רבי לוי יצחק מברדיצ'וב: נולד בשנת ת"ק (1740) בעיירה הוסקוב שבמחוז פשמישל לאביו רבי מאיר ברבי משה מזאמושטש. בימי נעוריו היה נודע בכינויו ה"עילוי מירופלב" על שם מקום לימודיו. בהשפעת רבי שמלקה מניקל-שפרוג, שהתוודע אליו עת ישבו ברוטשוול, נסע רבי לוי יצחק למזריטש וישב שנים מספר בבית המגיד, ובו למד את דרך החסידות.
- משנת תקמ"ה שימש ברבנות ברדיטשוב, ובה מצא אפשרות להקים מרכז

חסידי גדול ולכהן בכהונותיו כרב וכמנהיג רוחני במשך עשרים וחמש שנה עד יום כ"ה תשרי תק"ע (1810) שבו "כבה אור העולם" (כביטוי של ר"ן מברסלב). מרוב הערצה לרבם לא קיבלו עוד בני ברדיטשוב רב לקהילתם, וכל גדולי התורה שבאו אחריו, כונו בתואר דיין ומורה הוראה. הסיפורים הרבים המסופרים עליו בקרב החסידים מפארים את תכונותיו ואת הליכותיו כאיש הרגש והרחמים ומתארים אותו בייחוד כאוהב ישראל, כסנגור האומה וכפרקליטה הגדול. דברי תורתו והגותו מכונסים בספרו **קדושת לוי**.

להבדיל בין קודש לקודש

בגמרא נאמר: "קיים אברהם אבינו כל התורה כולה ... אפילו עירובי תבשילין". (תלמוד בבלי מסכת יומא, דף כח עמוד ב) מדוע צוינה דווקא תקנה זו של "עירוב תבשילין" מבין כל תקנות החכמים?

הרב אברהם יצחק הכהן קוק (באיגרות הראי"ה ג עמוד צב) מסביר שייעודו של עירוב תבשילין הוא להבחין בין מדרגות הקדושה השונות שבין שבת ויום טוב – בין קודש לקודש.

מעלתו הגדולה של אברהם אבינו שידע להבחין לא רק בין החול לקודש ובין הטמא לטהור, אלא אפילו במדרגות הקדושה ידע לדרג ולהבחין ביניהן.

בקיום מצוות עירוב תבשילין ידע להבחין במעלתה של השבת הגדולה ממעלת יום טוב, אשר על כן אפשר להכין אוכל מיום טוב לשבת, אולם רק לאחר הכנת עירוב תבשילין מערב יום טוב, וכך לא נבוא לזלזל בקדושת יום טוב.

שאלות חשיבה

1. קדושת שבת גדולה מקדושת יום טוב. מדוע?
2. א. האם יהיה אפשר להכין עירוב תבשילין בשבת כדי שיהא מותר לבשל בשבת לצורך יום טוב שלאחריו?
ב. נמקו דבריכם.

מקורות והרחבה למורה

- קיצור שולחן ערוך הרב גאנצפריד סימן קכח וקיצור שולחן ערוך מקור חיים פרק ק ילקוט יוסף חלק ה – מועדים.

ערב ראש השנה (פרק ק)

מטרות:

- להדגיש את שני הצדדים של יום ראש השנה; מחד גיסא יום חג להמלכת ה' בעולם ומאידך גיסא יום שבו אנו נידונים; להדגיש המתח שיש בין שמחת חג ליראה מפני הדין.
- לעמוד על ההבדל בין תקיעות רשות לתקיעות חובה
- הכרת המושגים: תקיעות רשות, תקיעות חובה

מיומנויות:

- הבנת טקסט הלכתי (משימות: 2, 4-5)
- הבנת טקסט מתוך התנ"ך (משימה 1)
- ניתוח אירוע בעזרת חומר בספרות ההלכה (משימה 3)

הצעות דיסקטיות:

- מוצע להדגיש בפני התלמידים כי בתקופת עזרה ונחמיה שכח העם את התורה, ועזרה החל ללמדם מהתחלה. כשגילו את קדושת היום – ראש השנה, נפל עליהם פחד והחלו בוכים מאימת הדין. אז חידש לכולנו עזרה את היסוד של עבודת ה' גם בשמחה, "חדוות ה' היא מעוזכם" כאמור בחוברת.
- יש לציין בפני התלמידים את האיזון הנדרש בין משמעויות היום הגדול, יום הדין, מחד גיסא, לבין יום חג ויום טוב, מאידך גיסא; לציין את היסוד "וגילו ברעדה".
- מוצע לאפשר לתלמידים לספר על המתח הקיים אצלם בבית בין ה"גילו" וה"ברעדה".
- המורה ידגים מאורח חייו ומהנהגותיו כיצד הוא מתמודד עם חובת השמחה מחד גיסא ועם אימת הדין מאידך גיסא.

מקורות והרחבה למורה

- קיצור שולחן ערוך הרב גאנצפריד סימן קכח וקיצור שולחן ערוך מקור חיים פרק ק ובמקור חיים השלם פרק רט, ילקוט יוסף חלק ה – מועדים.

הלכות עירוב תבשילין (פרק ק)

מטרות:

- התלמידים יבינו את מעמדם המיוחד של שבת ויום טוב בעיני חז"ל.
- התלמידים יבינו שקדושת שבת גבוהה מקדושת יום טוב.
- התלמידים יבינו מדוע בחרו חז"ל דווקא בשם "עירוב תבשילין".
- התלמידים יכירו את המושגים: עירוב תבשילין, קדושת יום טוב, אוכל נפש.

מיומנויות:

- הבנת טקסט הלכתי (משימות: 6-1)
- הבנת טקסט מתוך הגמרא על-פי ביאורו של הראי"ה קוק (משימות: שאלות חשיבה)
- ניתוח אירוע בעזרת חומר בספרות ההלכה (משימה 5)

הצעות דידקטיות:

- כדאי להביא פת וביצה ולערוך את העירוב תבשילין; למצוא את נוסח העירוב במחזור.

מקורות והרחבה למורה

- קיצור שולחן ערוך גאנצפריד סימן קב, קיצור שולחן ערוך מקור חיים פרק ק ופרק צד, ובמקור חיים השלם פרק קצט, ילקוט יוסף חלק ה – מועדים.

פרק ג – סדר ליל ראש השנה (פרק קא)

סימן טוב

מטרות:

- התלמידים יבינו שיש משמעות לסימן טוב כנותן כוח לתקווה ולפתיחה של התחלה חדשה.
- התלמידים יכירו את הסוגים השונים של המאכלים שאוכלים בסדר ליל ראש השנה.

מיומנויות:

- הבנת טקסט הלכתי (משימות: 2-4)
- הבנת טקסט מתוך הגמרא (משימה 1)

הצעות דיסקטיות:

- מוצע לשוחח עם התלמידים על המנהגים השונים בישראל, אלו ואלו תורת אלוקים חיים.
- מומלץ לערוך מעין סדר ליל ראש השנה, ובו התלמידים שותפים בהבאת מאכלים שונים שנהוג לאוכלם בביתם. כך יכירו וייחשפו חבריהם למנהגים אחרים בעדות ישראל השונות.

מקורות והרחבה למורה

- קיצור שולחן ערוך גאנצפריד סימן קכט, קיצור שולחן ערוך מקור חיים פרק קא, ובמקור חיים השלם חלק ד פרקים רי וריג, ילקוט יוסף חלק ה – מועדים.
- המנהגים השונים בעריכת הסדר:
 1. קידוש, ליטול ידיים ולברך המוציא ואחר כך ייקח בידו תמר, ויאמר את היה רצון וכו' ויברך בורא פרי האדמה, ויתכוון לפטור את כל הפירות הבאים ויאכלנו. ואחר כך ייקח כרתי ואומר את היה רצון וכו' ואוכלו ללא ברכה, כי הוא בתוך הסעודה וכך ימשיך על הסדר.
 2. יש הנוהגים לעשות סדר זה מיד לאחר הקידוש לפני נטילת ידיים. ואז יש לברך גם ברכת בורא פרי האדמה על הירק הראשון ויפטור בו כל הירקות שיבואו לאחריו, אלא שנכנסים למחלוקת הפוסקים אם צריך לברך ברכה אחרונה על הירקות והפירות שאוכלים לפני הסעודה או שברכת המזון תפטרם. לפיכך מומלץ המנהג הראשון.

גם בסדר הקדימה של הברכות ויהי רצון יש מנהגים שונים:

1. יש הנוהגים לברך על הפרי ולטעום ממנו קצת ואחר כך אומרים את היה רצון וכן הלאה כדי שלא יקדימו תפילת האדם ובקשותיו לפני הברכה שהיא שבח ה' יתברך.
2. יש האומרים את היה רצון וכן הלאה ואחר כך מברך על הפרי ואוכל מיד, ולא עושה שום הפסק בין ברכת הפרי לאכילתו. כל מנהג נכון וטוב ובלבד שיכוון לבו לשמים. מומלץ לערוך מעין סדר ולפרוש בפני התלמידים מנהגים ומאכלים שונים מקהילות ישראל ולתת מקום ואסמכתא לכל מנהג ומנהג.

פרק ד – ראש השנה – סדר היום ותפילותיו (פרק קב)

מבוא להלכות תקיעת שופר

מטרות:

- התלמידים יבינו מדוע אנו תוקעים בשופר בראש השנה.
- התלמידים יידעו מדוע תוקעים דווקא בשופר של איל.
- התלמידים יידעו מדוע אנו תוקעים, כשאנו יושבים וגם כשאנו עומדים.
- התלמידים יידעו ששמיעת קול שופר ביום זה היא מצוות עשה מהתורה.

מיומנויות:

- הבנת טקסט מתוך הגמרא (משימות: 1-4)
- עיון בתנ"ך (משימה 2)
- הבנת טקסט הלכתי
- הבנת טקסט מתוך פוסקים נוספים כדוגמת הרמב"ם (משימות: 5-8)
- לימוד מוסר והפקת לקח מתוך מעשה שהיה או מסיפורי חז"ל (משימות: 9-10)

הצעות דידקטיות:

- **תפקיד השופר** – המעשה בכפרי בא למנוע את הטעות שתקיעת השופר היא במקום שיפור המעשים. אמנם יש להדגיש כי שמיעת השופר היא גזרת הכתוב מהתורה, אך עם זאת יש להבין שיש לה תועלת, כפי שהרמב"ם מסביר בציטוט שהובא בחוברת.
- מומלץ להביא לכיתה סוגים שונים של שופרות, כשרים ופסולים, ולעמוד על סיבת הפסול, בין שיש חור מפולש או סדק או שופר מקרן פרה וכדומה.
- יש להדגים לפני התלמידים סוגי התקיעות – תרועה, תקיעה ושברים ולנסות לעמוד על הדינים באורך התקיעות, הכול לפי רמת הכיתה וההספק בחומר הנלמד לפי תוכנית הלימודים.

הלכות תקיעת שופר

מטרות:

- התלמידים יבינו שהמצווה היא השמיעה ולא עצם התקיעה. לכן נוסח הברכה "לשמוע קול שופר".
- התלמידים יידעו מדוע השופר צריך להיות כפוף.

- התלמידים יבינו את חילוקי המנהגים השונים במספר הברכות לפני התקיעות בשני ימי החג.
- התלמידים יידעו מה מספר התקיעות שאנו צריכים לשמוע ביום זה.
- התלמידים יידעו מה חובת נשים במצווה זו.
- התלמידים יידעו את המחלוקת במנהג הנשים במצווה זו בין בנות ספרד לבנות אשכנז.

מיומנויות:

- הבנת טקסט הלכתי (משימות: 1-14)
- ניתוח אירוע בעזרת חומר בספרות ההלכה (משימות: 2, 12)
- הכרת המושגים: תקיעות דמיושב ודמעומד, ברכת שהחיינו על המצוות, מצוות עשה שהזמן גרמה

תפילת מוסף ותשליך

מטרות:

- התלמידים יכירו את חלקיה השונים של תפילת מוסף.
- התלמידים יידעו כמה ברכות אנו אומרים בעמידה של מוסף ותוכנם.
- התלמידים יבינו בין מספר הברכות בתפילת מוסף של ראש השנה לעומת תפילת אחרות במהלך השנה (תפילת חול, שבת ויום טוב).
- התלמידים יבינו מה משמעותו ומהם דיניו של מנהג ה"תשליך".
- התלמידים יבינו מדוע נוהגים לערוך את ה"תשליך" דווקא ליד נהר או ליד מקור מים.
- התלמידים יבינו מדוע יש איסור הכנה מיום טוב ליום טוב אחר.

מיומנויות:

- הבנת טקסט הלכתי (משימות: 1-5, 9-13, 15)
- ניתוח אירוע בעזרת חומר בספרות ההלכה (משימות: 13-14)
- הכרת המושגים: תשליך, עירוב תבשילין, מלכויות, זיכרונות ושופרות
- לימוד מוסר והפקת לקח מתוך מעשה שהיה או מסיפורי חז"ל
- עיון במחזור של החג והתמצאות בו (משימות: 6-8 ובמשימה על המעשה שהיה)

הצעות דיסקטיות:

- **"ונתנה תוקף"** – יש לפתוח עם התלמידים את המחזור ולמצוא את מיקומו של הפיוט. יש ללמוד אתם את היסודות המוזכרים בפיוט זה ואת ההקשר של המעשה הנורא. סיפורים מעין אלו מחזקים בלב תלמידינו כמה יסודות:

1. קדושת היום הגדול – ראש השנה
2. האמונה בה'
3. מסירותם של ענקים מעם ישראל לאמונה בה'
4. גאוה להיות יהודי

- בתפילת העמידה ביום חול יש תשע עשרה ברכות, שלוש ראשונות ושלוש אחרונות ושלוש עשרה אמצעיות – בקשות וצרכים. בכל הימים הטובים כמו בשבת, בתפילת העמידה יש שבע ברכות, שלוש ראשונות ושלוש אחרונות כמו בכל יום, וברכה אחת אמצעית המדברת בעניין קדושת היום. בתפילת מוסף של ראש השנה יש תשע ברכות, שלוש ראשונות ושלוש אחרונות ושלוש אמצעיות שעניינן מלכויות, זיכרונות ושופרות.
- מומלץ להראות לתלמידים את תפילות העמידה השונות (חול, יום טוב, שבת, ראש השנה) בתוך הסידורים והמחזורים ולעמוד על ההבדל ועל המיקום של הברכות ומספרן.
- מומלץ לעשות דיון על פירושי הפסוקים שכתבו התלמידים בשאלת האתגר.

מקורות והרחבה למורה

- קיצור שולחן ערוך גאנצפריד סימן קכט, קיצור שולחן ערוך מקור חיים פרק קב ובמקור חיים השלם חלק ד פרקים רי, ריב-ריג, ילקוט יוסף חלק ה – מועדים.

פרק ה – יום טוב שני של ראש השנה ועשרת ימי תשובה (פרק קג)

מטרות:

- התלמידים יבינו את משמעותם של שני ימי ראש השנה; מחד גיסא קדושה אחת להם ומאידך גיסא שני ימים נפרדים הדורשים ברכת שהחיינו ואת ההכרעה בעניין זה.
- התלמידים יכירו בכוחה של התשובה לכפר וליצור דף חדש במציאות.
- התלמידים יידעו מתי מתחילים ומתי מסתיימים עשרת ימי התשובה.
- התלמידים יידעו את ההוספות ואת השינויים שיש בתפילות במהלך עשרת ימי התשובה.

מיומנויות:

- הבנת טקסט הלכתי (משימות: 1-5, 9-10)

- הבנת טקסט מספרות ההלכה כדוגמת הרמב"ם (משימה 5)
- ניתוח אירוע בעזרת חומר בספרות ההלכה (משימות: 7-8)
- עיון בסידור והתמצאות בו (משימה 10)
- הכרת המושגים: עשרת ימי תשובה, המלך הקדוש, המלך המשפט, תוך כדי דיבור, אבינו מלכנו

הצעות דידקטיות:

- חשוב להקדיש שיעור לילדים המספרים על עצמם ועל תשובתם ממעשים רעים. בוודאי אין לחייב תלמידים, ומומלץ למורה לשמוע על המעשה לפני אמירתו בפורום כללי של הכיתה.
- אפשר ליצור תהליך תשובה כיתתי בעיקר בעניינים הבודעים מבחינה חברתית (חרמות, ברוגז וכדומה).
- כמו כן מוצע לקיים באופן כיתתי מצווה או שתיים, כגון: אמירת ברכת המזון מתוך הברכון, נטילת ידיים לסעודה על-פי כללי ההלכה, תפילה בכוונה ועוד כהנה וכהנה אפשריות הקיימות במרחב הכיתתי.
- חשוב להקדיש שיעור או חלקו על מהותה של התשובה כמקור אלוקי בלעדי (הזדמנות שנתנת רק מה') כדוגמת נייר מקומט שלא מתיישר, חולצה מוכתמת שלא מתכבסת, דף קרוע שגם אם נדביק לא יראה חלק ועוד.
- מומלץ לפתוח בכיתה את הסידור ולראות את מיקומם של השינויים בתפילה בימים אלו.

מקורות והרחבה למורה

- קיצור שולחן ערוך גאנצפריד סימן קל, קיצור שולחן ערוך מקור חיים פרק קג ובמקור חיים השלם חלק ד פרק ריד, ילקוט יוסף חלק ה – מועדים.
- 1. ראה בבן איש חי פרשת ניצבים סעיף יט, שהכריע שמי שטעה ואמר מלך אוהב צדקה ומשפט במקום המלך המשפט ולא תיקן עצמו תוך כדי דיבור, אינו חוזר. וכן הכריע הגר"מ אליהו זצ"ל.

פרק ו – סדר ערב יום הכיפורים (פרק קה)

מטרות:

- התלמידים יכירו במצווה להרבות בסעודה ערב יום הכיפורים ויבינו טעמי מצווה זו.
- התלמידים יידעו מטרת הסעודה המפסקת ודיני מצווה זו.

- התלמידים יבינו מדוע יש ללבוש בגדים לבנים ונקיים לכבוד היום.

מיומנויות:

- הבנת טקסט הלכתי (משימות: 2-7,5,3)
- הבנת טקסט מספרות חז"ל כדוגמת תלמוד בבלי (משימה 2)
- ניתוח אירוע בעזרת חומר בספרות ההלכה (משימות: 1, 4)
- לימוד מוסר והפקת לקח ממעשה שהיה או מסיפור אישי (משימות: 7-8)
- הכרת המושגים: סעודה מפסקת

הצעות דידקטיות:

- מומלץ לעשות סבב בין התלמידים על מה שלמדו מהמעשה בחייט. יש במעשה זה מסרים רבים ראויים לשיחה ולחיזוק מסירות הנפש בקיום תורה ומצוות בקרב תלמידינו.
- מוצע לתת לתלמידים לספר כיצד מקיימים בביתם מצווה זו, לספר על כמה סעודות ועל זמנן וכדומה.
- מוצע לתת לתלמידים להציג טעמים נוספים מעבר למה שלמדו בחומר למצוות ריבוי האכילה ביום זה.

מקורות והרחבה למורה

- קיצור שולחן ערוך גאנצפריד סימן קלא, קיצור שולחן ערוך מקור חיים פרק קה ובמקור חיים השלם חלק ד פרק רטז, ילקוט יוסף חלק ה – מועדים.

פרק ז – דיני תענית יום הכיפורים (פרק קו)

מטרות:

- התלמידים יבינו את גודל קדושת יום זה כיום סליחה וכפרה – "עיצומו של יום מכפר" על עבירות מסוימות.
- התלמידים יידעו את חמשת האיסורים ביום זה.
- התלמידים יבינו את חומרת צום זה ואת ההבדל באיסוריו לעומת צומות אחרים.
- התלמידים יידעו שאורך צום יום הכיפורים הוא יום ולילה – מערב עד ערב.
- התלמידים יידעו איזה סוג של נעלים מותר להם לנעול ביום זה.
- התלמידים יידעו את דיני קטן בנוגע לצום ובנוגע לבני גילם.

מיומנויות:

- הבנת טקסט הלכתי (משימות: 1-7)
- הבנת טקסט מספרות חז"ל כדוגמת מדרשים
- ניתוח אירוע בעזרת חומר בספרות ההלכה (משימה: 6)
- הכרת המושגים: חמשת העינויים, מערב עד ערב

הצעות דידקטיות:

- יש לחנך מחד גיסא לתענית שעות מדין חינוך לפי הגילאים שנכתבו בחוברת, ומאידך גיסא יש להדגיש בפני התלמידים שאין כאן מקום להחמיר, בגילאים האסורים, ויש בכך פיקוח נפש וסכנה שהיא אסורה.
- חשוב שהמורה יידע להתייחס לסוגיה המעסיקה ילדים רבים שאמנם מיניקה או בהיריון וכדומה, אם כי יש ללמד אותם כי עליהם לפנות לרב הקהילה ולקבל פסק לכל גופו של עניין.

הרב ח' ד' הלוי הכריע: שאישה מעוברת או מינקת חייבת לצום, ויולדת תוך שלושה ימים פטורה מצום, ואפילו אמרה "איני צריכה לאכול", מאכילים אותה. וכן יולדת היושבת על המשבר ועדיין לא ילדה, מאכילים אותה כדי שתוכל לעמוד בחבלי הלידה. בכל מקרה, מעוברת, יולדת חולה, זקן ראוי שיתיעצו עם רב מובהק לפי יום הכיפורים.

- יש לחנך את התלמידים שחוות דעתו של הרב נשענת על אנשי המקצוע כמו רופאים וכדומה, ולפעמים על-פי הרגשת האדם עצמו, אשר מכיר את כוחו ואת הרגשתו יותר מכולם.

יולדת משלושה ועד שבעה אם אמרה צריכה אני, מאכילין אותה, כי לב יודע מרת נפשו, אפילו נגד חוות דעת הרופא, ומאכילין אותה פחות ופחות מהשיעור. יולדת משבעה ימים והלאה הרי היא ככל אדם, ואף אם אמרה "צריכה אני", אין שומעים לה, אבל אם אמרה "צריכה אני" כי מרגישה שמכביד עליה החולי והחולשה, מאכילין אותה פחות מכשיעור. בפרטי הדינים ובאופן מידות האוכל עיינו במקורות.

מקורות והרחבה למורה

- קיצור שולחן ערוך גאנצפריד סימן קלג, קיצור שולחן ערוך מקור חיים פרק קו-קז ובמקור חיים השלם חלק ד פרק ריז- ריח, ילקוט יוסף חלק ה – מועדים.
- בשאלה מתי לאסור על ילדים נעילת נעלים מעור ראו בסיכום השיטות השונות בספר מקראי קודש ליום הכיפורים עמ' רסח-רסט.

פרק ח – מבוא להלכות ארבעת המינים (פרק קי)

מטרות:

- התלמידים יכירו את המקור של מצוות נטילת ארבעת המינים מהתורה.
- התלמידים יידעו לזהות את ארבעת המינים בלשון התורה.
- התלמידים יבינו טעם מצווה זו.
- התלמידים יידעו שחז"ל הקבילו בין ארבעת המינים לסוגי היהודים בעם ישראל ולאיברי גופו של כל אדם, וזאת כדי לחבר אותנו לקיום המצווה ולקשר כל יהודי בדרכו לה'.

מיומנויות:

- הבנת טקסט הלכתי מספר החינוך (משימות: 1-3)
- הבנת טקסט מספרות חז"ל כדוגמת מדרשים (משימות: 4-7)
- הכרת המושגים: ארבעת המינים, פרי עץ הדר, כפות תמרים, ענף עץ עבות, ערבי נחל

הצעות דידקטיות:

- מומלץ להביא את ארבעת המינים לכיתה ולהדגים את פרטי ההלכות, בזמן שהתלמידים רואים את ארבעת המינים.
- מומלץ להראות לתלמידים כיצד ארבעת מינים אלו דומים לאיברי הגוף שלנו.

פרק ט – ארבעה מינים (פרק קי)

מטרות:

- התלמידים יידעו לבחור את ארבעת המינים הכשרים לנטילה.
- התלמידים יידעו דברים הפוסלים בארבעת המינים.

מיומנויות:

- הבנת טקסט הלכתי (משימות: 1-10)
- הכרת המושגים: לולב קטום, מורכב – ארבעת המינים מורכבים, פיטם, תיומת

מקורות והרחבה למורה

- קיצור שולחן ערוך גאנצפריד סימן קלו, קיצור שולחן ערוך מקור חיים פרק קי ובמקור חיים השלם חלק ד פרק רכב, ילקוט יוסף חלק ה – מועדים.

פרק י – סדר חג הסוכות (פרק קיא)

מטרות:

- התלמידים יידעו מהו יום הושענא רבה.
- התלמידים יידעו שיום זה הוא חלק מימי חול המועד של חג סוכות.
- התלמידים יכירו את המנהגים השונים בליל הושענא רבה.
- התלמידים יידעו את השינויים ואת המנהגים שיש בתפילות שחרית ומוסף ביום זה.
- התלמידים יידעו על מנהג ההקפות המיוחד ביום זה ועל מנהג חיבוט הערבה.
- התלמידים יכירו את מקור המנהג של שמחת בית השואבה.

מיומנויות:

- הבנת טקסט הלכתי (משימות: 1-7)
- הכרת המושגים: הושענא רבה, תיקון ליל הושענא רבה, חיבוט ערבה, הושענות, שמחת בית השואבה

הצעות דידקטיות:

- מומלץ לתת לתלמידים שהשתתפו בלימוד בליל הושענא רבה לספר על חוויותיהם.
- מומלץ למורה לארגן לימוד משותף בבית הכנסת עם תלמידיו או בביתו בליל הושענא רבה. פעילות זו חושפת את התלמידים לדבקותם של ישראל בלימוד התורה ויחשף אותם לחוויה מיוחדת במינה.
- מוצע ליידע את התלמידים על שמחות בית השואבה המתקיימות ברחבי הארץ ולהמליץ להם ליטול חלק במנהג זה עם הוריהם.

מקורות והרחבה למורה:

- קיצור שולחן ערוך גאנצפריד סימן קלח, קיצור שולחן ערוך מקור חיים פרק קיא ובמקור חיים השלם חלק ד פרק רכה, ילקוט יוסף חלק ה – מועדים.

פרק יא – שמיני עצרת ושמחת תורה (פרק קיב)

מטרות:

- התלמידים יכירו את החג שמיני עצרת.

- התלמידים יבינו שמחד גיסא חג זה הוא עצמאי לחלוטין, ואין יושבים בסוכה בחג זה, ומאידך גיסא יבינו את הקשרו לחג סוכות על-פי מדרשי חז"ל.
- התלמידים יידעו את ההלכות הקשורות ליום זה המוכיחות כי הוא חג עצמאי (איסור ישיבה בסוכה, ברכת שהחיינו בקידוש).
- התלמידים יידעו שיום זה בארץ ישראל הוא גם יום שמחת תורה.
- התלמידים ילמדו על מנהגי ההקפות ביום שמחת תורה.
- התלמידים יידעו וילמדו על תיקון הגשם, על משמעותו ועל טעם אמירתו ביום שמיני עצרת.
- התלמידים יבינו שמצווה גדולה לשמוח ולרקוד לכבודה של תורה, והדבר לכבוד הוא להם ולא יראו בכך חלילה שאינה לפי כבודם.

מיומנויות:

- הבנת טקסט הלכתי (משימות: 1-6)
- התמצאות בלוח השנה ובזמני החגים השונים (משימות: 7-9)
- לימוד מוסר והפקת לקח ממעשה שהיה – לא לכבודי עשיתי.
- הכרת המושגים: תיקון הגשם, שמחת תורה, הקפות

הצעות דידקטיות:

- מוצע לעודד תלמידים לרקוד ולשמוח לכבודה של התורה ולשמוח בשמחתה. יש להדגיש שהריקוד לכבודה של תורה יש בו מצווה גדולה, ובכך אנו מודים ושמחים על קבלתה מחד גיסא ומתבטלים כלפי שמיא מאידך גיסא.
- יש לספר לתלמידים על דוד המלך, כיצד פיזז ורקד לפני ספר התורה ועל אף היותו מלך בישראל לא חש לכבודו כלל, כי הכבוד באמת הוא לה' ולתורתו. להפך, הריקוד בפני התורה ולכבודה יש בו מעלה גדולה. עיינו בסיפור באריכות בספר שמואל ב, ו. כמו כן יש להדגיש את דברי הגמרא שאשתו של דוד המלך, מיכל בת שאול, נענשה, כי העירה לדוד שהוא נוהג כאחד העם, באומרה לו כי אין התנהגות זו של ריקוד לפני ספר תורה ליד העם ראויה למלך, ועל כך נענשה, ולא היו לה ילדים עד יום מותה.
- בעל מסילת ישרים בפרק ד כתב שזכתה לילד רק במותה: "מיכל, לפי שהוכיחה את דוד במה שרקד בחוץ לפני הארון, נענשה שלא היה לה ולד אלא במותה". (שמואל ב, ו, כ) וכן מובא בסנהדרין כא, ע"א.

מקורות והרחבה למורה:

- קיצור שולחן ערוך גאנצפריד סימן קלח, קיצור שולחן ערוך מקור חיים פרק קיב ובמקור חיים השלם חלק ד פרק רכה, ילקוט יוסף חלק ה – מועדים.

פרק יב – מבוא להלכות ברכות

מטרות:

- התלמידים יכירו את סוגי הברכות השונות (ברכות הנהנין, ברכות המצוות, ברכות השבח) וידעו להבחין ביניהן.
- התלמידים יידעו ויבינו מדוע אנו מברכים לפני האוכל ואחרי האוכל.
- התלמידים יידעו מה ערכה של הברכה.
- התלמידים יידעו מהם החלקים השונים שיש בברכה ומה משמעותם, כגון: שם ומלכות.

מיומנויות:

- הבנת טקסט הלכתי (משימות: 1-5)
- הבנת טקסט מספרות חז"ל כדוגמת מדרשים (משימות: 2-4)
- לימוד מוסר והפקת לקח ממעשה שהיה
- הכרת המושגים: ברכות הנהנין, ברכות המצוות, ברכות השבח, שם ומלכות

הצעות דידקטיות:

- מוצע לעשות פעילות מקדימה שבה התלמידים מעניקים זה לזה שי או מתנה. על כל תלמיד לכתוב על הרגשתו בזמן קבלת המתנה וכיצד הגיב על כך.
- מומלץ לשאול את התלמידים מה גורם לנו לשכוח את האמירה החשובה "תודה" להורים, לחברים, למורים, לשומר בבית הספר או במרכז המסחרי וכדומה.
- מתוך דיון זה יש להגיע לערכן של ההודאה ואמירת תודה.

פרק יג – דברים הבאים מחמת הסעודה (פרק לא)

מטרות:

- התלמידים יידעו מהם הדברים הנפטרים מברכה בגלל ברכת המוציא ומדוע.
- התלמידים יידעו מהי הכמות של הלחם בסעודה שברכתה פוטרת דברים הבאים מחמת הסעודה.
- התלמידים יידעו דיון של ברכת הפירות והיין שאוכל או שותה בתוך הסעודה.
- התלמידים יידעו כיצד לנהוג בנוגע לפירות בסעודה, מתי לברך ומתי לא.

מיומנויות:

- ניתוח אירוע על ספרות ההלכה (משימות־אירועים: 1-3)
- הבנת טקסט הלכתי (משימות בשאלות: 1-3)
- הכרת המושגים: דברים הבאים מחמת הסעודה, כדית

הצעות דידקטיות:

- לאחר השיעור המקדים הדורש ברכה לכל סוג של אוכל וברכה ראשונה על כל כמות, ומי שאינו מברך הרי הוא כגזלן, יש לשאול את התלמידים מה הם מברכים על הכריך בארוחת עשר. תשובתם תהיה: "המוציא". מתוך כך יש לשאול אותם אם בירכו על הממרח שבתוכו או על החמוצים וכדומה, ואז להגיע לתשובה שהם נפטרים בברכת המוציא ולהתחיל בפרטי הדינים בפרק זה.
- אפשר להציע חיבור אקטואלי שיחבר את תלמידינו לדינים הנלמדים כדי שיפנימו שתורתנו היא תורת חיים, הלכה למעשה.

מקורות והרחבה למורה:

- קיצור שולחן ערוך גאנצפריד סימן מג, קיצור שולחן ערוך מקור חיים פרק לא ומקור חיים השלם פרק עה.

פרק יד – מבוא להלכות ברכת המזון

מטרות:

- התלמידים יידעו את מקור ברכת המזון מהתורה.
- התלמידים יידעו את ארבע הברכות שיש בברכת המזון ומי תיקן.
- התלמידים יידעו מתי תוקנה הברכה הרביעית, ברכת הטוב והמיטיב, וסיבת תקנתה.
- התלמידים יבינו את הכלל הגדול בהלכות ברכות: "ספק ברכות להקל".
- התלמידים יבינו את הקשר בין הכלל ספק דרבנן לקולא לכלל ספק ברכות להקל.
- התלמידים יבינו ויידעו את הכלל ספק דאורייתא לחומרא וההלכה היוצאת מכלל זה בנוגע לברכת המזון.

מיומנויות:

- הבנת טקסט הלכתי (משימות בשאלות: 4-8)
- התמצאות בסידור ועיון בו (משימות: 1-3, 9)

- הכרת המושגים: ספק ברכות להקל, ספק דרבנן לקולא, ספק דאורייתא לחומרא, ברכת הטוב והמיטיב, שלוש ברכות, מעין שלוש

הצעות דידקטיות:

- כדאי לפתוח את ברכת המזון מתוך הסידור ולעבור על חלקיה השונים.
- מוצע לבקש מהתלמידים לסמן היכן מתחילה כל ברכה והיכן מסתיימת ולתת שם לכל ברכה.
- מומלץ לספר על אכזריותם של הרומאים ועל הטבח שעשו בעיר ביתר ולהסביר את סיבת התקנה של הברכה הרביעית.
- מומלץ לעמוד על השינויים בנוסחים אשר אינם משנים את מהות הברכה.

פרק טו – הלכות ברכת המזון (פרק לז)

מטרות:

- התלמידים יידעו את מקור ברכת המזון מהתורה.
- התלמידים יידעו את ההלכות הנגזרות מכך שברכת המזון היא ברכה מהתורה (האופן שצריך לברך ברכה זו, מה הדין בספק אם בירך).
- התלמידים יידעו אילו תוספות יש בברכה זו ביום שבת ובראש חודש.
- התלמידים יבינו מתי חייב בברכה זו הוא מהתורה (רק אם שבע).
- התלמידים יידעו מה הדין אם מתעורר אצלו ספק אם בירך ברכה זו. יש להבחין אם אכל ושבע או שאינו שבע מאכילתו.
- התלמידים ילמדו כיצד יש לנהוג אם שכח לברך ונזכר לאחר זמן.

מיומנויות:

- הבנת טקסט הלכתי (משימות: 1-6 בשאלות)
- ניתוח אירוע על-פי ספרות ההלכה (משימות: 1-3 באירועים)

הצעות דידקטיות:

- מומלץ לעשות הקבלה בין ברכת מעין שלוש לברכת המזון.
- יש לערוך טבלה למקרים האלה: שכח לברך מה הדין, ומסופק אם בירך מה הדין.

מקורות והרחבה למורה:

- קיצור שולחן ערוך גאנצפריד סימן מד, קיצור שולחן ערוך מקור חיים פרק לו ומקור חיים השלם פרק פא.

פרק טז – ברכת חמישה מיני דגן (פרק לט)

מטרות:

- התלמידים יידעו מהי פת הבא בכיסנין.
- התלמידים יידעו מה הדין אם אוכל מפת הבא בכיסנין שיעור קביעות סעודה.
- התלמידים יבינו מהו מעשה קדרה.
- התלמידים יידעו מה הדין אם אוכל מתבשיל העשוי במעשה קדרה שיעור קביעות סעודה.
- התלמידים יידעו מה הדין לעניין ברכת האורז בתחילה ולבסוף.
- התלמידים יידעו מה לברך על תבשיל שמיעוטו אורז ורובו בשר וכדומה.
- התלמידים יידעו מהו הכלל לברכת מעין שלוש.

מיומנויות:

- הבנת טקסט הלכתי (משימות: 1-6)
- ניתוח אירוע על-פי ספרות ההלכה (משימה 3)

הצעות דידקטיות:

- **מומלץ** להביא לכיתה את שלושת סוגי פת הבא בכיסנין כדי שהתלמידים יבינו ויקשרו בין מה שאוכלים להלכה שלומדים עתה.

מקורות והרחבה למורה:

- קיצור שולחן ערוך גאנצפריד סימן מח, קיצור שולחן ערוך מקור חיים פרק לט ומקור חיים השלם פרק פג.
- ג. לפי שיטת הרמ"א (שולחן ערוך סי קסח סעיף ז) האפשרות השנייה בתנאי שלש את העיסה בכמות גדולה של דבש או תבלין עד שיהיו העיקר. יש להרחיב את הידע בתחום זה בכיתה שחומר זה ידוע לה ונהיר לה. להלן תקציר עיקרי ההלכות בעניין:
 - א. שיעור שרגילים לקבוע עליו סעודה ולהתחייב בברכת "המוציא" ובברכת המזון הוא מי שאוכל משיעור ארבע ביצים ומעלה, כלומר: 224 גרם ($4 \cdot 56 = 224$). מי שאוכל עד שיעור שלוש ביצים, כלומר, 168 גרם ($3 \cdot 56 = 168$) מברך "בורא מיני מזונות" ולאחריה ברכת "מעין שלוש" לכל הדעות. האוכל בין שני שיעורים אלו, כלומר, בין 168 גרם ל-224 גרם נכנס למחלוקת הפוסקים, ובגלל הכלל של "ספק ברכות להקל", לא יברך ברכת המזון.
 - ב. מי שאכל פת הבאה בכיסנין פחות מארבע ביצים (224 גרם), אך בצירוף דברים המלפתים בהם את הפת (כגון, ביצים, בשר וכדומה), עבר את השיעור ושבע ונכנס

למחלוקת הפוסקים. **מנהג הספרדים:** בגלל הכלל של ספק ברכות להקל לא יברך ברכת המזון, אלא אם כן יאכל כשיעור מהפת; ואילו **מנהג האשכנזים:** אם יחד עם הפת יש שיעור (224 גרם), מברך ברכת המזון.

ג. מי שאוכל עוגיות או מיני מאפה בשיעור המחייב ברכת "המוציא" וברכת המזון, חייב גם ליטול ידיים ולברך "על נטילת ידיים".

ד. מי שבתחילה היה בדעתו לאכול כמות קטנה ובירך "בורא מיני מזונות" ואחר כך נמשך בסעודה ואכל שיעור קביעות סעודה, יברך ברכת המזון אף שלא בירך בתחילה ברכת "המוציא".

ה. מצות לאחר פסח:

1. **מנהג האשכנזים:** להתייחס אליהן כלחם ממש ונוטלים עליהן ידיים ומברכים "המוציא", כי אינם מקבלים את ההגדרה השלישית בסעיף ב של פת הבאה בכיסנין.

2. **מנהג הספרדים:** היות והן נכססות, יש להן דין פת הבאה בכיסנין ומברכים עליהן "בורא מיני מזונות".

ו. דין זה הוא לאנשים בריאים, אך אנשים חולים האוכלים במשך כל השנה מצות בלבד, ודאי שצריכים ליטול ידיים ולברך עליהן "המוציא".

ז. האוכל עוגות בתוך הסעודה, אם אוכלן כדי לשבוע ולהשלים סעודתו, אינן צריכות ברכה, כי נפטרים בברכת "המוציא", אבל אם אוכלן כקינוח, דין כמו פירות, ועליו לברך עליהן "בורא מיני מזונות". אינו צריך לברך עליהן ברכה אחרונה, כי ברכת המזון פוטרן. לכן היום כשנוהגים להגיש למנה אחרונה בסוף הסעודה קפה ועוגה, יש לברך על העוגה "בורא מיני מזונות".

ח. צנימים ופרוסות לחם מטוגנות בשמן, דינם כלחם גמור, וברכתם "המוציא".

ט. לביבות וסופגניות מברכים עליהן "בורא מיני מזונות" ולאחריה ברכת "מעין שלוש".

י. מי שאוכל עוגה עם כוס שתייה, אין ברכת "מזונות" פוטר את השתייה. לכן יברך בתחילה על העוגה ויטעם, ואחר כך יברך על השתייה ויטעם ממנה. לאחר מכן יוכל לטבול העוגה בשתייה ולאכול בכל דרך שירצה.

• יש להדגיש בפני התלמידים (אם אינם יודעים) את הכלל שעיקר וטפל מברכים על העיקר.

1. האוכל שני מינים – האחד עיקר והאחר טפל לעיקר, מברכים על העיקר ופוטרים בברכה זו את הטפל. דוגמאות: עוגה (עיקר) עם ריבה (טפל) – מברך בורא מיני מזונות בלבד. גלידה (עיקר) עם גביע (טפל) – מברך שהכול נהיה בדברו בלבד. בורקס (עיקר) עם מילוי גבינה (טפל) – מברך בורא מיני מזונות בלבד.

2. אם אוכל שני מינים וכוונתו לשניהם, כגון ששותה קפה ואוכל גם עוגה, צריך לברך על שניהם, ויברך קודם על העוגה ואחר כך על הקפה, שהרי כוונתו לשניהם, ואין כאן עיקר וטפל.

יא. שלוה היא חיטה תפוחה שלא עברה בשול. לפי רוב הפוסקים, הואיל ולא נתבשלה, דינה כגרגירי דגן שברכתם 'האדמה', ויש אומרים שהואיל והיא מאכל משובח וכך דרך אכילתה – ברכתה 'מזונות'. הגר"מ אליהו הכריע: **שלוה**: מברכים "אדמה", ואם פורר אותה או הכניסה לחלב, ברכתה "מזונות". **פרכיות אורז**: אם ניכר האורז, מברך "מזונות", ואם לא ניכר שנמעך, מברך "שהכול". (ראו בהערותיו לספר **וזאת הברכה**).

יב. מי שטעה וברך "המוציא" על פת הבאה בכיסנין, יצא בדיעבד.

פרק יז – ברכה אחרונה (פרק מג)

מטרות:

- התלמידים יידעו מתי מברכים ברכת מעין שלוש בסוף.
- התלמידים יכירו את שלושת חלקיה או פתיחותיה של ברכת מעין שלוש.
- התלמידים יידעו מה מברכים לאחר אכילת פירות ויידעו להבחין בין פירות רגילים לפירות משבעת המינים.
- התלמידים יידעו מהי הברכה הדרושה לאחר שתיית דברי משקה ויידעו להבחין בין יין לשאר דברי משקה.

מיומנויות:

- הבנת טקסט הלכתי (משימות: 1-2, 5)
- ניתוח אירוע על-פי ספרות ההלכה (משימות: 3-4)
- עיון בסידור והתמצאות בו (משימה 2)

הצעות דיסקטיות

- יש לחנך את התלמידים על מעלת הברכות. מסר כזה יכול לעבור על ידי עריכת מסיבה כיתתית או מסיבת "אמנין" שבה כל אחד מברך בקול לפי כללי הברכות הנלמדים, וכולם מקשיבים ועונים אמן לאחר ברכתו.
- במהלך ערב כזה יעלו שאלות וספקות שונים בהלכות ברכות, וכך ילמדו התלמידים הלכה למעשה הלכות רבות.
- מומלץ לערוך הפעלה, ובה התלמידים יכינו כרטיס עם ברכת מעין שלוש ויעטרו אותו, וכך ישמש אותם בכיתה או בבית, כשיצטרכו לברך ברכה זו.
- אפשר לעשות פעילות דומה בנושא ברכת המזון. אפשר לקחת ממאגרי מידע ולערוך ברכון עם הלכות נדרשות, והתלמידים יעטרו אותו.

- יש לעשות מבדק אמירת ברכת "מעין שלוש" בע"פ ובכתב.

מקורות והרחבה למורה:

- קיצור שולחן ערוך מקור חיים פרק מג, מקור חיים השלם פרק פז. לגבי ברכה אחרונה לאחר שתיית יין יש חולקים ומחייבים אפילו כששתה כזית יין (28 גרם). לכן השוטה יין ישתה לפחות 86 גרם כדי לצאת מן הספק.

פרק יח – דין קדימה בברכת הפירות (פרק מה)

מטרות:

- התלמידים יידעו סדר הברכות ודיני קדימה בברכות.
- התלמידים יידעו סדר הקדימה בתוך פירות האילן בכלל ובפירות שבעת המינים בפרט.
- התלמידים יידעו את סדר הקדימויות של פירות שבעת המינים, והטעם לכך.
- התלמידים יכירו את הכלל מג"ע א"ש המורה על סדר הקדימויות בברכות הנהנין.

מיומנויות:

- הבנת טקסט הלכתי (משימות: 1-6)
- ניתוח אירוע על-פי ספרות ההלכה (משימות: 1-3 באירועים)
- עיון בספרי פסיקה נוספים כדוגמת השולחן ערוך (משימה של עבודת כיתה)

הצעות דיסקטיות:

- מוצע לערוך ערבי כיתה בסימן קדימה בברכות. יש מקום לשקול ללמוד חלק מפרקים העוסקים בהלכות אלו לקראת ט"ו בשבט.
- מומלץ להרגיל את התלמידים לברך בקול כדי לזכות במענה אמן, ויש לשים דגש בהכרת התלמידים בחשיבות העניין, ומתוך כך יזכרו התלמידים את הברכות.
- מוצע לערוך חידונים ומשחקים שונים וגם בחינות שבהן תלמידים בוחנים את חבריהם.

מקורות והרחבה למורה:

- קיצור שולחן ערוך גאנצפריד סימן נה, קיצור שולחן ערוך מקור חיים פרק מה ומקור חיים השלם פרק פט.

ב. בילקוט יוסף חלק ג' סי' רי"א עמ' תקכז סעי' ה' הכריע אחרת, אם היו לפניו מיני פירות שונים מפרי העץ ומפרי האדמה, מן הדין אפשר להקדים ולברך על פרי האדמה אפילו אינו חביב עליו, ואפילו אם יש מפירות שבעת המינים, כי כל דין קדימה הוא רק אם מונחים לפניו פירות בעלי אותה ברכה – שברכותיהם שוות, אז יקדים פירות שבעת המינים ואחר כך החביב. ואולם נכון להקדים פירות העץ לפרי האדמה, אלא אם פרי האדמה חביב עליו יותר, שאז יקדים החביב עליו תחילה. בשולחן ערוך סי' ריא סעי' ג כתב: "ואם הביאו לפניו פרי העץ ופרי האדמה איזה מהם שירצה יקדים, ויש אומרים שבורא פרי העץ קודם". במשנה ברורה הביא שהאחרונים הסכימו להכריע כיש אומרים שהעץ קודם.

פרק יט – ברכת שהחיינו וברכות ההודאות (פרק מח)

מטרות:

- התלמידים יבינו את משמעותה ואת חשיבותה של ברכת "שהחיינו" כהודאה לה' על חסדיו עמנו במצבים שונים בחיינו.
- התלמידים יידעו על אילו אירועים ומקרים יש לברך את ברכת שהחיינו.
- התלמידים יידעו מתי אסור לברך ברכה זו (כגון: פרי בוסר, אם כבר טעם מהפרי, פרי הנמצא כל השנה על העץ)

מיומנויות:

- הבנת טקסט הלכתי (משימות: 1-6 בשאלות)
- ניתוח אירוע על-פי ספרות ההלכה (משימות: 1-4 באירועים)

הצעות דיסקטיות:

- מומלץ לאפשר לתלמידים לספר על אירועים אישיים שבהם שמעו את הוריהם מברכים או שהם בעצמם בירכו ברכת שהחיינו.

מקורות והרחבה למורה:

- קיצור שולחן ערוך גאנצפריד סימן נט, קיצור שולחן ערוך מקור חיים פרק מח ומקור חיים השלם פרק צב.

פרק כ – ברכות על הנסים (פרק מט)

מטרות:

- התלמידים יבינו ויידעו מתי יש לברך ברכה שעשה לי נס במקום הזה.
- התלמידים יידעו כל כמה זמן אפשר לברך ברכה זו.
- התלמידים יבינו שלא על כל נס מברכים ברכה זו, רק על נס היוצא מגדר הטבע.

מיומנויות:

- הבנת טקסט הלכתי (משימות: 1-5 בשאלות)

מקורות והרחבה למורה:

- קיצור שולחן ערוך גאנצפריד סימן ס, קיצור שולחן ערוך מקור חיים פרק מט ומקור חיים השלם פרק צג.

פרק כא – מבוא להלכות ברכת הגומל

מטרות:

- התלמידים יידעו מה מקורה של מצוות ההודאה בכתובים.
- התלמידים יידעו מי חייב בברכה זו.
- התלמידים ילמדו כיצד יש לברך ברכה זו ולהודות.
- התלמידים יבינו את כוחה ואת משמעותה של ההודאה.

מיומנויות:

- הבנת טקסט הלכתי (משימות: 3-4, 6-8)
- ניתוח אירוע על-פי ספרות ההלכה (משימה 2)
- ללמוד לשאול שאלת רב (משימה 5)
- הבנת טקסט ממדרשי חז"ל (משימות: 6-8)

הצעות דידקטיות:

- לתלמידים מתקדמים, אפשר לכוון אותם למקור בגמרא במסכת ברכות המובא לפניכם ולאתגר אותם בשאלות ממנו.

”אמר רב יהודה אמר רב: ארבעה צריכין להודות – יורדי הים, הולכי מדברות, ומי שהיה

חולה ונתרפא, ומי שהיה חבוש בבית האסורים, ויצא. **יורדי הים מנלן?** (מהו המקור?) – דכתיב: (תהלים ק"ז) **"יורדי הים באניות עשי מלאכה במים רבים: המה ראו מעשי ה' ... ויאמר ויעמד רוח סערה ותרום גליו ... ויצעקו אל ה' בצר להם ... יקם סערה לדממה ויחשו גליהם: וישמחו כי ישתקו וינחם אל מחוז חפצם: יודו לה' חסדו ונפלאותיו לבני אדם"**.

הולכי מדברות, מנלן? – דכתיב: **"תעו במדבר בשימון דרך עיר מושב לא מצאו: רעבים גם צמאים ... ויצעקו אל ה' בצר להם ... וינדיכם בדרך ישרה ללכת אל עיר מושב: יודו לה' חסדו ונפלאותיו לבני אדם"**.

מי שחלה ונתרפא – דכתיב: **"אולים מדרך פשעם ומעונותיהם יתענו: כל אכל תתעב נפשם ויגיעו עד שערי מות: ויזעקו אל ה' בצר להם ... ישלח דברו וירפאם ... יודו לה' חסדו ונפלאותיו לבני אדם"**.

מי שהיה חבוש בבית האסורין, מנלן? – דכתיב: **"ישבי השף וצלמות אסירי עני וברזל: ... ויזעקו אל ה' בצר להם ... יוציאם מחשף וצלמות ומסרותיהם ינתק: יודו לה' חסדו ונפלאותיו לבני אדם" ...**

אביי אמר: וצריך לאודויי קמי (צריך להודות לפני) עשרה, דכתיב: (תהלים קז) וירוממוהו בקהל עם וגו'. מר זוטרא אמר: ותרין מינייהו רבנן (שנים מהם תלמידי חכמים), שנאמר: (תהלים ק"ז) ובמושב זקנים יהללוהו ... רב יהודה חלש ואתפח (חלה ונרפא), על לגביה (נכנס אליו) רב חנא בגדתאה (מהעיר בגדד) ורבנן, אמרי ליה: בריך רחמנא דיהבך ניהלן ולא יהבך לעפרא (אמרו לו: ברוך ה' שנתנך לנו ולא נתנך לעפר). אמר להו: פטרתון יתי מלאודויי. (אמר להם: פטרתם אותי מלהודות) והא אמר אביי: בעי אודויי באפי עשרה! (והרי אביי אמר שצריך להודות בפני עשרה?) – דהווי בי עשרה (אכן היו עשרה שם). והא איהו לא קא מודה! (והרי הוא החולה לא הודה?) – לא צריך, דעני בתרייהו אמן (הוא כבר לא צריך להודות או לברך, כי הוא ענה אחריהם אמן, ובכך יצא ידי חובת ברכת הגומל). (על-פי תלמוד בבלי מסכת ברכות דף נד עמוד ב' עם תרגום)

- ניתן לצלם לתלמידים את הקטע, שידביקו במחברת וידגישו בצבעים מי מברך הגומל (בצבעים שנצבעו בספר).

פרק כב – ברכת הגומל (פרק נ)

מטרות:

- התלמידים יידעו מיהם הארבעה שצריכים להודות ולברך את ברכת הגומל.
- התלמידים יכירו את מחלוקת הקיימת בין בני ספרד לבני אשכנז אם מברכים דווקא על ארבעה אלו 'חיי"ם' או על כל מצב של סכנה שיצאנו ממנו.

- התלמידים יידעו את המחלוקת בין בני ספרד לבני אשכנז בעניין סוג הנסיעה וסוג החולי שיש לברך עליו ברכה זו.
- התלמידים ילמדו את נוסח הברכה.

מיומנויות:

- הבנת טקסט הלכתי (משימות: 1-6)
- ניתוח אירוע על-פי ספרות ההלכה (משימות: 7-8)
- עיון בספרי פוסקים נוספים (משימות: 7-8)

הצעות דידקטיות

- מומלץ לאפשר לתלמידים לספר אם בירכו ברכה זו או אם שמעו ברכה זו. מוצע לברר אם הם יודעים על מה בירכו ברכה זו, ומתוך כך לחשוף אותם למנהגי קהילות ישראל השונות בעניין זה.

מקורות והרחבה למורה:

- קיצור שולחן ערוך גאנצפריד סימן סא, קיצור שולחן ערוך מקור חיים פרק נ, מקור חיים השלם פרק צד, ילקוט יוסף חלק ג, שולחן ערוך סי ריט.
- נהגו שלא לברך הגומל מתחת לגיף בר/בת מצוה.

פרק כג – דיני ברכת הראיה על ארץ ישראל (פרק נא)

מטרות:

- התלמידים יבינו את משמעותה ואת מעלתה של מצוות יישוב הארץ מחד גיסא ואת גודל האבדה והחוסר בחורבנה מאידך גיסא.
- התלמידים יידעו ויכירו את הברכה הראויה למי שרואה בתי ישראל ביישובם וחלילה הברכה למי שרואה אותם בחורבנם.
- התלמידים יבינו את ההבדל בין המצב לאחר החורבן למצב שבו אנו חיים היום. אמנם עדיין לא זכינו לגאולה שלמה ולבניין בית המקדש, אבל אנו בתחילתו של תהליך זה, אשר שינה את המצב שבו ישראל יושב בארצו ובונה אותה.
- התלמידים יכירו את הברכה המוטלת על מי שרואה חכם גדול בישראל, ומתוך כך יבין את גודל מעלתם של לומדי התורה וגדולי ישראל.

מיומנויות:

- הבנת טקסט הלכתי (משימות: 1-2)

מקורות והרחבה למורה:

- קיצור שולחן ערוך גאנצפריד סימן ס, קיצור שולחן ערוך מקור חיים פרק נא ומקור חיים השלם פרק צה.
- אנשי כנסת הגדולה תקנו ברכה מיוחדת על ראיית בתי ישראל ביישובן. כדברי הגמרא (ברכות נח, ב): הרואה בתי ישראל, ביישובן – אומר: ברוך מציב גבול אלמנה, בחורבן – אומר: ברוך דיין האמת. דברי הגמרא הובאו להלכה ברי"ף (מג, ב מדפי הרי"ף) ברמב"ם (הלכות ברכות פרק י הלכה י), ברא"ש (פ"ט סימן י) בטור (סימן רכד) בשו"ע (שם סעיף י) ובשאר פוסקים. אולם הראשונים נחלקו האם ברכה זו תוקנה על כל **בתי ישראל**, או רק על בתי כנסיות. לפנינו בגמרא נאמר: "הרואה בתי ישראל ביישובן", וכן דעת רוב הראשונים. אך הרי"ף כותב (מג, ב מדפי הרי"ף): "הרואה **בתי כנסיות** של ישראל ביישובן אומר ברוך מציב גבול אלמנה", וכן כתבו עוד כמה ראשונים. גם השו"ע פסק כרוב הראשונים שהברכה תוקנה על כל בתי ישראל; אך המהרש"ל (הובאו דבריו בב"ח סימן רכד) כתב שנהגו כשיטת הרי"ף לברך רק על בתי כנסיות, וכן העתיקו את המנהג הב"ח (שם), הט"ז (ס"ק ב), המג"א (ס"ק ט), הגר"ז (סדר ברכת הנהנין פרק יג סעיף יא), המ"ב (ס"ק יד), קצות השולחן (סימן סו אות ה), וכף החיים (ס"ק לה).
- זו ההזדמנות לדבר עם התלמידים על בית כנסת החורבה ועל התחדשות בית כנסת שחרב, ראו תמונה בחוברת לתלמיד.

פרק כד – ברכות על מעשה בראשית (פרק נב)

ברכות על מעשה בראשית

מטרות:

- התלמידים יידעו וילמדו את הברכות על תופעות הטבע, כגון: ברקים רעמים, רעידת אדמה, הרואה קשת ועוד.
- התלמידים יבינו מתוך כך את המשמעות ואת המסר עבורנו בברכות אלו.

מיומנויות:

- הבנת טקסט הלכתי (משימות: 1-2, 5-7)
- ניתוח אירוע על-פי ספרות ההלכה (משימות: 4-3, 8)

- עיון בספרי פוסקים נוספים (משימה 9)

ברכת האילנות

מטרות:

- התלמידים יבינו את משמעותה של ברכת האילנות.
- התלמידים יידעו מתי מברכים את ברכת האילנות.
- התלמידים יידעו את התנאים לברכה זו.

מיומנויות:

- הבנת טקסט הלכתי (משימות: 1-5)
- עיון בסידור והתמצאות בו (משימה 7)
- עיון בספרי פוסקים נוספים (משימות: 6-7)

הצעות דיסקטיות

- כדאי ללמוד הלכות ברכת האילנות לקראת ראש חודש ניסן ואז לתאם ביקור בגינה של אחד התלמידים כדי לברך את ברכת האילנות יחד ולערוך פעילות בנושא.

מקורות והרחבה למורה:

- קיצור שולחן ערוך גאנצפריד סימן ס, קיצור שולחן ערוך מקור חיים פרק נב ומקור חיים השלם פרקים צו-צז.

פרק כה – מבוא להלכות חנוכה

מטרות:

- התלמידים ילמדו להעריך את גבורתם של בני מתתיהו כהן גדול ואת תרומתם לגאולת ישראל;
- התלמידים יידעו באיזו תקופה חל נס חנוכה.
- התלמידים יבינו את משמעות השם "חנוכה".
- התלמידים יידעו את שאלת הבית יוסף וחלק מהתירוצים לשאלה זו.

מיומנויות:

- הבנת טקסט הלכתי (משימות: 1, 3-5)
- ניתוח אירוע על-פי ספרות ההלכה (משימות: 2-5)

- לימוד והכרת המושגים: שאלת הבית יוסף

הצעות דיסקטיות:

- מומלץ לדבר עם התלמידים על הרצון להושיע את האחים שלנו מהצוררים הצוררים אותנו גם היום.
- מוצע לערוך דיון בדבר כוונתם של היוונים בגזרות אשר גזרו על ישראל, כגון: ברית מילה, שבת, ראש חודש ועוד ולשאל מה מאפיין מצוות אלו.
- מומלץ למורים לשים דגש בשיעורים בסיפורי צדיקים ולהזכיר מי עומד מאחורי החיבורים המוזכרים בחוברת כעין **הבית יוסף**.
- מומלץ להביא לכיתה כרך מה"שולחן ערוך" ו"הבית יוסף" או לשלוח תלמידים "חזקים" למצוא את ספריו או לערוך רשימה של ספריו.

עמודי ההלכה – רבי יוסף קארו

רבי יוסף קארו חי בשנים: ה' רמ"ח – ה' של"ו (1488 – 1575). מגדולי הרבנים ופוסקי ישראל בכל הדורות, מחבר **השולחן ערוך** וה**בית יוסף**. קרוי בפי העם גם הבית יוסף, מרן והמחבר. רבי יוסף נולד לאביו אפרים, שהיה תלמיד חכם, ב**ספרד**. בעודו ילד קטן נאלץ לנדוד עם הוריו בעקבות **גירוש ספרד**, והמשפחה הגיעה לקושטא. אחרי שנפטר אביו, הוא גדל בבית דודו שחי בקושטא, רבי **יצחק קארו**. בבגרותו התבסס ב**אדריאנופול**. בעיר זו הוא התחתן, ובה זכה למעמד רבני חשוב והחל בכתיבת חיבורו על הטור – **הבית יוסף**. אחרי שהתאלמן מאשתו הראשונה, התחתן בשנית. התגורר משך זמן בבולגריה, החליט לעלות לארץ ישראל וקבע את מקומו בצפת. בעיר הגלילית נעשה תלמידו של רבי **יעקב בירב**, והיה הראשון להיסמך על ידו עם חידוש הסמיכה. עשרים שנה ארך החיבור **הבית יוסף** שנכתב על הארבעה טורים לרבי יעקב בן הרא"ש. שיטת הפסיקה שלו הייתה הכרעה לפי רוב הדעות שבין הרמב"ם, הרי"ף והרא"ש. בחלק מזמן הכתיבה פרצה בצפת מגפה, והוא עבר לביריה. בזקנתו התחתן רבי יוסף קארו בשלישית, ובגיל מופלג נולד לו בן. נפטר בצפת בגיל שמונים ושבע, והידיעה על פטירתו הכתה גלים של אבל בכל רחבי העולם היהודי.

השולחן ערוך מהווה ספר קיצור וסיכום מה שהעלה בספרו **הבית יוסף**. הספר נפוץ בכל עם ישראל. ואולם הרמ"א כתב ספר השגות עליו, ובו מובאים מנהגי אשכנז בדינים מסוימים. בדינים שבהם כתב הרמ"א כי אין מנהג אשכנז כך, דחו האשכנזים את פסקי **השולחן ערוך**, אולם בכל מקום שלא חלק על רבי יוסף קארו, התקבלו פסקיו גם על האשכנזים. חיבור חשוב אחר של רבי יוסף קארו הוא הכסף משנה על היד החזקה של הרמב"ם. בספר זה הוא משתדל ליישב את שיטת הרמב"ם מהשגות הראב"ד עליו ולמצוא מקורות

בתלמוד לדבריו של הרמב"ם, מאחר שהמחבר עצמו לא ציין את מקורותיו מתוך מטרה להקל על המעיין.

בסוף ימיו עסק גם בשאלות ותשובות אשר נשלחו אליו משאר הגדולים שחיו בדורו, והם נדפסו בספר השו"ת **אבקת רוכל**. בין השואלים היו רבי משה אלשיך, רבי שלמה אלקבץ ואחרים.

כרב בצפת לא נמנע רבי יוסף קארו מלשלוח ידו בקבלה, אף שאין היא מרבה להופיע בכתביו ההלכתיים. כמו כן נדפס תחת שמו הספר **מגיד מישרים**. ספר זה הוא יומן של התגלויות מגיד, מלאך שלוח ממרום, הכולל תאריכים מדויקים של ההתגלויות, העיסוק שבו עסק רבי יוסף קארו לפני ההתגלות – לרוב לימוד פרקי משניות ותוכן ההתגלויות עצמו. דברי המגיד של ר' יוסף קארו נמסרו בשפה הארמית. רבי שלמה אלקבץ טען שנכח בהתגלות המגיד בליל שבועות וסיפר: "זיכנו בוראנו ונשמע את קול המדבר בפי החסיד נר"ו (רבי יוסף קארו), קול גדול בחיתוך אותיות, וכל השכנים היו שומעים ולא מבינים. והיה הנעימות רב והקול הולך וחזק, ונפלנו על פנינו ולא היה רוח באיש לישא עיניו ופניו לראות מרוב המורא".

מרן החיד"א כותב כי בדורו של מרן הבית יוסף – רבי יוסף קארו, מחבר **השולחן ערוך** ופירוש **הבית יוסף** על הטור, חיו שלושה רבנים שהיו ראויים לחבר ספר כעין **הבית יוסף** שיכלול את כל ההלכות לבית היהודי. והסכימו מן השמים כי מרן רבי יוסף קארו הוא שיזכה לחבר, מפני שהצטיין במידת הענווה יותר משאר חבריו. ואכן רואים בחיבוריו שאינו מגנה מי שאינו פוסק כמותו, ומשנתו היא משנת חסידים.

מי שקורא את חיבורו **הבית יוסף** יכול לחשוב שהמחבר הנו רק מאסף את הדעות ותו לא. ואולם המעיין בו נוכח לראות את המלאכה הגדולה הן בעיון והן בסידור החומר באופן פדגוגי המעולה ביותר, לאסוקי שמעתא אליבא דהלכתא, ולקבוע מסמרות לדורות הבאים, כדי שלא תהיה התורה תורות הרבה. בחיבורו סיכם הרב את הסוגיות בש"ס ותמצת 32 ספרים עד ימיו, כדי שהכול יהיה ערוך לאוכל על שולחנו. (ראו בהקדמתו להבית יוסף.)

• על שאלת הבית יוסף יש תשובות רבות. נביא חלק מהן:

1. אחרי שנתנו את השמן במנורה, נשאר הפך מלא כבתחילה, כך שראו את הנס כבר ביום הראשון.
2. אכן על נס פך השמן נקבעו שבעה ימים, ואילו היום הראשון נקבע על נס הניצחון.
3. היוונים ביטלו מצוות מילה שהיא לשמונה ימים, והוסיפו לכן יום שמיני לחגוג את ניצחוננו עליהם, שעל ידו חזרה מצווה זו.
4. חילקו את השמן לשמונה חלקים קטנים והשתמשו בכל יום במעט שהספיק, כי ידעו שיעברו שמונה ימים עד שיהיה בידם שמן טהור, כאמור בחוברת.
5. עצם זה שמצאו פך קטן של שמן חתום וטהור, זהו נס גדול בפני עצמו, ועל כך חגגו עוד יום.

פרק כו – הלכות חנוכה – חלק א (פרק קיג)

מטרות:

- התלמידים יכירו במעלתה של מצוות הדלקת נרות חנוכה, עד שאמרו חז"ל שאפילו עני מוכר כסותו לצורך מצווה זו.
- התלמידים יידעו מיהם החייבים במצווה זו ויידעו את המחלוקת בעניין זה בין בני אשכנז לבני ספרד.
- התלמידים יידעו היכן להניח את החנוכייה בכמה מצבים: בית פרטי, בניין רב-קומות ועוד.
- התלמידים ילמדו מהו הזמן הראשוני להתחיל במצווה זו ומה הזמן המאוחר ביותר להדלקה.
- התלמידים יידעו כיצד לנהוג כאשר בעל הבית חוזר, ובני ביתו ישנים.

מיומנויות:

- הבנת טקסט הלכתי (משימות: 2-6)
- ניתוח אירוע על-פי ספרות ההלכה (משימות: 1, 7)
- לימוד והכרת המושגים: החוט המשולש לא במהרה יינתק, מצוות עשה שהזמן גרמא, פרסום הנס, תדיר ושאינו תדיר קודם.

הצעות דידקטיות:

- מומלץ להביא סוגים שונים של חנוכיות כשרות, אשר נהגו להשתמש בהן בקהילות ישראל השונות.
- מומלץ להסביר לתלמידים שהשיטות השונות בהדלקה קשורות למושג: "מהדרין מן המהדרין". יש להדגיש שרק בהלכות חנוכה מצינו תקנה מעין זו של הידור על הידור.

מקורות והרחבה למורה:

- קיצור שולחן ערוך מקור חיים פרק קיג, קיצור שולחן ערוך גאנצפריד סי קלט.
- ח. אמנם יש להקדים תפילת ערבית כאמור, אבל אם אדם הגיע הביתה לאחר צאה"כ, ומנין לתפילת ערבית יש לו רק ב-10 בלילה, ודאי שידליק כעת ולא ימתין עד לאחר התפילה.

פרק כז – הלכות חנוכה – חלק ב (פרק קיג)

מטרות:

- התלמידים ילמדו אילו שמנים כשרים להדלקת החנוכייה.
- התלמידים ילמדו ויידעו את הברכות לפני ההדלקה בלילה הראשון ובשאר הימים.
- התלמידים יכירו את הכלל עובר לעשייתן והקשרו להדלקת הנרות.
- התלמידים יידעו את סדר הדלקת הנרות, מהיכן יש להתחיל בהדלקה (משמאל לימין).
- התלמידים יבינו את תפקידו של נר השמש.

מיומנויות:

- הבנת טקסט הלכתי (משימות: 2-6)
- ניתוח אירוע על-פי ספרות ההלכה (משימות: 1, 9)
- עיון בספרי פוסקים נוספים, כגון: הרמב"ם, הראי"ה קוק, קיצור שולחן ערוך (משימות: 7-9)
- לימוד והכרת המושגים: עובר לעשייתן, נר השמש

הצעות דידקטיות:

- מומלץ להביא סוגים שונים של חנוכיות כשרות, אשר נהגו להשתמש בהן בקהילות ישראל השונות.
- כדאי לבצע תרגילי הדלקה בפועל של הנרות בידי המורה והתלמידים, ביום ראשון של החג, ולהמחיש את ההבדל בין הימים השונים. מוצע להדגיש את ההבדל בברכות ובהדלקה בין היום הראשון לשאר הימים, וכן את אופן ההדלקה בשאר הימים (משמאל לימין).

מעשה שהיה

חנה ושבעת בניה

אחד הסיפורים המרגשים ביותר מתקופת מלחמת החשמונאים הוא סיפור חנה ושבעת בניה.

זהו סיפור גבורתם של אם יהודייה ושבעת בניה, שמצאו את מותם על קידוש השם בשל סירובם להשתחוות לפסל.

נציגי הקיסר תפסו את האישה ואת בניה וניסו לשכנע כל אחד מן הבנים בזה אחר זה להשתחוות לפסל ועל ידי כך לעבור על איסורים חמורים בדת היהודית.

כל אחד מן הבנים רחה את תביעת המלכות, והם הוצאו להורג בעינויים קשים לעיני אמם. כשהגיעו פקידי הקיסר לבן השביעי, ילד קטן, ניסו לפתות אותו בעורמה. הם הטילו טבעת לארץ וביקשו מהילד להרימה. כך, חשבו, ייראה לכול שהילד נענה להם, אך הילד עמד במבחן. הוא לא עשה כמצוות המלך, וגם הוא הוצא להורג. אז ביקשה האם כי יניחו לה לנשק את ילדיה ההרוגים ולאחר מכן הפילה עצמה מהגג ומתה.

חנה עורדה את בניה לשאת בעינויים ולמות על קידוש השם וכך אמרה לבנה השביעי: "בני, לך אצל אברהם אבינו ואמור לו: כך אמרה אמי, אל תזוח דעתך עליך! אתה עקדת מזבח אחד, ואני עקדתי שבעה מזבחות; אתה – ניסיון, ואני – מעשה"

(על־פי מסכת גיטין דף נז עמוד ב)

סיפור חנה ושבעת בניה אירע על רקע גזרות השמד של אנטיוכוס אפיפנס. סיפור מסירות הנפש המסופר כאן עורר את רוח העם לקום ולהגן על ערכיו המחוללים, וכך הוכשרה הדרך לתנועת מחאה המונית של נכונות למות על הערכים המקודשים ולא להיכנע לגזרות הקיסר.

שאלות חשיבה

מה הייתה כוונתה של חנה בדבריה לבנה ברגעיו האחרונים: "בני, לך אצל אברהם אבינו ואמור לו: כך אמרה אמי, אל תזוח דעתך עליך! אתה עקדת מזבח אחד, ואני עקדתי שבעה מזבחות; אתה – ניסיון, ואני – מעשה"? האם יש כאן חלילה התרסה כנגד אברהם אבינו או תחרות מי צדיק יותר? האם זה מה שעולה על דעתה של צדקת זו ברגעים הקשים בחייה?

מעשה חנה ושבעת בניה

- בעניין הנקודה למחשבה בסיפור על חנה ושבעת בניה, יש להדגיש בפני התלמידים כי דבריה של חנה אינם טרוניא על אברהם אלא להפך. היא אומרת לו שמידה זו של מסירות נפש למדנו ממך. אתה היית הראשון, מורה הדרך במידה זו, ובניך אחרים כעדרים מוסרים נפשם לאהבת ה' ולייחודו.
- נר שבת ונר חנוכה הם בבחינת לימוד העשרה חשוב מאוד. בהפעלה זו התלמיד מפנים תכלית ותפקיד נרות שבת וחנוכה וההבדל ביניהם הלכה למעשה.

ט"ו בשבט

מטרות:

- התלמידים יבינו את מהותו של יום ט"ו בשבט.
- התלמידים יכירו כמה הלכות הנוגעות ליום זה.
- התלמידים יידעו מדוע דווקא תאריך זה נקבע כראש השנה לאילנות.

מיומנויות:

- הבנת טקסט הלכתי (משימות: 1-2)

פרק כח – מבוא למצוות כיבוד אב ואם

מטרות:

- התלמידים יידעו מהו מקור המצווה של כיבוד הורים בתורה.
- התלמידים יפתחו בעצמם ערך של הכרת הטוב והתודה להורים ומתוך כך לחברה כולה ומתוך כך לאבינו שבשמים יוצר הכול.
- התלמידים יידעו טעם ושורש המצווה.
- התלמידים יבינו את גודל המעלה של מצווה יקרה זו.
- התלמידים יידעו להבחין בין מצוות כיבוד אב ואם למצוות מורא אם ואב.
- התלמידים ילמדו מהמעשיות המובאות כיצד לנהוג הלכה למעשה וילמדו לדעת עד היכן מגיעה חובת מצווה זו.

מיומנויות:

- הבנת טקסט הלכתי (משימות: 1-3)
- הבנת טקסט ממדרשי חז"ל (משימות: 1-4)

הצעות דידקטיות:

- מומלץ לספר את הסיפורים בעניין מצוות כיבוד הורים המובאים בחוברת (רבי טרפון, דמא בן נתינא ועוד) המחזקים את תלמידינו ביראת שמים ובחיבוב מצווה יקרה זו.

פרק כט – כיבוד אב ואם (פרק קכו)

מטרות:

- התלמידים יידעו חלקי מצוות כיבוד אב ואם.
- התלמידים יידעו גודל מעלתה של המצווה וטעמה מתוך המדרשים וסיפורי חז"ל.
- התלמידים יידעו ויכירו את הדוגמאות למורא אב ואם ואת הדוגמאות לכיבוד אב ואם.
- התלמידים יכירו ויידעו עד היכן מגיעה מצוות כיבוד ומורא.
- התלמידים יידעו כיצד לנהוג, כשיש התנגשות בין מצוות כיבוד אב ואם למצווה אחרת.
- התלמידים יידעו כיצד לנהוג, כשהאב והאם מבקשים דבר מה.

מיומנויות:

- הבנת טקסט הלכתי (משימות: 4-8)
- ניתוח אירוע על-פי ספרות ההלכה (משימות: אירועים 1-3)
- הבנת טקסט ממדרשי חז"ל

מקורות והרחבה למורה:

- קיצור שולחן ערוך גאנצפריד סי קמג וקיצור שו"ע מקור חיים פרק קכו, מקור חיים השלם פרק רנא.
- ז. וכתב הגר"מ אליהו על-פי אחרונים: אם אביו ואמו מוחלים לו, אינו חייב לעמוד, וכן נוהגים.

פרק ל – תלמוד תורה וכבוד רבו (פרק קכז)

מטרות:

- התלמידים יידעו להכיר בערך כבוד רבם.
- התלמיד ילמדו הלכות חשובות הנגזרות מהכבוד שהם רוכשים כלפי רבם.
- התלמידים יידעו מהו גדר רבו מובהק.
- התלמידים יכירו בערך "אמונת חכמים" כאחד מיסודות התורה שבעל-פה.
- התלמידים יידעו את המצוות הנלמדות מהפסוק: "מפני שיבה תקום והדרת פני זקן".
- התלמידים ילמדו להכריע, כשיעמדו במצב שבו יצטרכו להחליט את מי לכבד – את אביהם או את רבם.

מיומנויות:

- הבנת טקסט הלכתי (משימות: 3-1, ובעבודת כיתה משימות: 2, 4-5)
- ניתוח אירוע על-פי ספרות ההלכה (משימה: 4 ובעבודת כיתה משימה: 3)
- הבנת טקסט ממדרשי חז"ל (משימות: 4-5)

הצעות דידקטיות:

- מוצע לשוחח עם התלמידים כיצד מקיימים אנו מצוות כבוד רבו – בכיתה, בבית הספר, בבית הכנסת וכדומה?

מי קודם לחי – אביו או רבו?

1. משנה מסכת בבא מציעא פרק ב משנה יא:

"אבדתו ואבדת אביו – אבדתו קודמת. אבדתו ואבדת רבו – שלו קודמת. אבדת אביו ואבדת רבו – של רבו קודמת, שאביו הביאו לעולם הזה ורבו שלמדו חכמה מביאו לחיי העולם הבא. ואם אביו חכם של אביו קודמת. היה אביו ורבו נושאים משאוי – מניח את של רבו ואחר כך מניח את של אביו. היה אביו ורבו בבית השבי – פודה את רבו ואחר כך פודה את אביו. ואם היה אביו חכם פודה את אביו ואחר כך פודה את רבו".

2. פירוש המשניות לרמב"ם:

"דע שאפילו לא פירש לו אלא מלה במשנה, הרי הוא נקרא רבו, אבל אינו חייב להעדיפו על אביו בכל מה שהזכיר באבדה ובשביה ולפרוק, אלא אם היה רבו

מובהק, והוא שתהיה רוב חכמתו ממנו. והרמז שהאדם עצמו קודם לזולתו יהיה מי שיהיה, אמרו יתעלה בממון **"אֶפֶס כִּי לֹא יִהְיֶה בְּךָ אֲבִיּוֹן"** (דברים טו, ד) כאלו אמר: שאין אתה חייב לסלק נזק מזולתך, אלא בתנאי שלא יחול בך כאותו הנזק שסלקת ממנו, לפיכך אם היית במצב שאם תתן לאביון די מחסורו תחזור אתה להיות אביון אינך חייב ליתן לו, **והוא אמרם שלך קודם לשל כל אדם**."

ע"פ רמב"ם, כ"ג

1. משה פגש את אביו ורבו טעונים במשא במרכז הקניות.
 - א. איזה משא עליו להניח קודם ומדוע?
 - ב. באיזה מקרה אביו קודם לרבו?
2. מהו הגדר שייקרא אדם רבו?
3. אביו ורבו של דוד נשבו בשבי, ואפשר לפדות רק אחד מהם. את מי עליו לפדות קודם? חשוב לציין שאביו של דוד הנו תלמיד חכם.
4. הסבירו מהו הדין שלומד הרמב"ם מהפסוק: **"אֶפֶס כִּי לֹא יִהְיֶה בְּךָ אֲבִיּוֹן"**.
5. הסבירו את הכלל "שליך קודם לשל כל אדם".

מקורות והרחבה למורה:

- קיצור שולחן ערוך גאנצפריד סי קמד, קיצור שולחן ערוך מקור חיים פרק קכז ומקור חיים השלם רנב.
- ב. הוסיף הגר"מ אליהו: בעניין האיסור להורות הלכה בפני רבו המובהק שרוב חוכמתו ממנו, ומותר להורות אם:
 - א. נתן לו רשות.
 - ב. הלכה שלא למעשה.
 - ג. בדבר פשוט שאין בו חידוש.
 - ד. הלכה כתובה במפורש בשולחן ערוך ובספרי ההלכה.
 - ה. להפריש אדם מאיסור, כשעומד לעבור על דברי תורה.

פרק לא – יסודות השלמות במצוות שבין אדם למקום ובין אדם לחברו (פרק נה)

מטרות:

- התלמידים יידעו מהי מצוות אהבת ה' ויראתו.
- התלמידים יכירו בדרכים השונות לעבודת ה', מיראה ומאהבה.
- התלמידים יבינו מה כוונת הציווי בתורה "ובו תדבקו".
- התלמידים יפנימו הלכה למעשה בהנהגותיהם מתוך מידותיהם של חמשת תלמידי רבן יוחנן בן זכאי.
- התלמידים יבינו ערך מסירות הנפש לאהבת ה' ולקיום מצוותיו מתוך הנהגתו של רבי עקיבא.

מיומנויות:

- הבנת טקסט הלכתי (משימות: 1-4)
- הבנת טקסט ממדרשי חז"ל (משימה: 6)
- הפקת לקח ולימוד מוסר מתוך מעשה שהיה. (שאלת חשיבה)
- עיון בפרקי אבות (משימה: 5)

הצעות דידקטיות:

- מומלץ לערוך דיון בכיתה על המסרים של המעשה ברבי אלעזר בן רבי שמעון, לאפשר לתלמידים לבטא את תחושותיהם וליצור הפנמה מוסרית אצלם.
- מהו המסר של סיפור זה? לפניכם כמה נקודות:
 1. הסיפור מזהיר אותנו מפני שחצנות ודיבור לא־נאות כלפי כל אחד.
 2. חז"ל חושפים בפנינו את האפשרות שגדולי חכמינו נפלו לעתים בדרכי התנהגותם, אולם ידעו גם להכיר בכך ולהודות ולבקש מחילה, בבחינת יהודה שידע להודות בטעותו, לכן זכה לגדולה על אחיו: "יהודה אתה יודוך אחיך".
 3. הסיפור מתרחש בדיוק, כאשר ר' אלעזר חוזר מבית המדרש, וחטאו נובע מיהירות המבוססת על ידע תורני רב, ואין זו דרכה של תורה, בבחינת: "אם למדת תורה הרבה אל תחזיק טובה לעצמך כי לכך נוצרת!".
- הסיפור בא ללמדנו על היחס הראוי בין התורה לבין העולם. אין להסתכל על העולם שהוא מלא כיעור. ה' ברא הכול לצרכינו, ועלינו להשתמש בתורה כדי להפוך את הבריאה כולה לכלי נאה ולראות בה כלי נאה. קידוש החומר והעלאתו למדרגתו העליונה, זו תכלית האדם בעולמו. תלמיד חכם אינו יכול להתבונן על העולם שמחוץ לבית המדרש כעולם המלא גועל וכיעור.

מקורות והרחבה למורה:

- קיצור שולחן ערוך גאנצפריד סי כט, קיצור שולחן ערוך מקור חיים פרק נה ומקור חיים השלם חלק ב פרק ק.

פרק לב – מבוא להלכות אונאה

מטרות:

- התלמידים יידעו מהו מקור האיסור אונאה מהתורה.
- התלמידים יידעו להבחין בין אונאת דברים לאונאת ממון.
- התלמידים יידעו מהי חומרת איסור אונאת דברים שהיא גדולה מחומרת איסור אונאת ממון והטעמים לכך.
- התלמידים יבינו ויכירו את טעם האיסור ושורשו.

מיומנויות:

- עיון במקור האיסור בתורה (משימה 1)
- הבנת טקסט הלכתי (משימות: 1-6)
- הבנת טקסט ממדרשי חז"ל (משימות: 4-9)
- הפקת לקח ולימוד מוסר מתוך דברי חז"ל (משימות: 7-8)

הצעות דיסקטיות:

- מוצע לאפשר לתלמידים לספר על עצמם – החטא והתיקון. הם יספרו על ניסיון שלהם או חלילה על כישלון שלהם באיסור אונאת דברים ויבארו דרך התיקון לאיסור זה הלכה למעשה. לחלופין אפשר לתת להם לכתוב על כך.
- מומלץ למורה לנצל שיעור זה לטפל בבעיות חברתיות בכיתתו, להדגיש את חומרת האיסור להזכיר לאדם את עברו ומתוך כך לתת הזדמנות לכל תלמיד או תלמידה הרוצים לפתוח דף חדש במערכות היחסים עם חבריהם בכיתה לעשות כן.

פרק לג – הלכות אונאה וגנבת דעת (פרק קסב)

מטרות:

- התלמידים יידעו מהי אונאת ממון.
- התלמידים יידעו מהי אונאת דברים.

- התלמידים יידעו מהי גנבת דעת.
- התלמידים יידעו טעם כל איסור.
- התלמידים יידעו שאיסור זה חל על הכול.
- התלמידים יזהו דוגמאות מחייהם האישיים או הכיתתיים לאיסורים אלו וינסו לתקן את דרכיהם.

מיומנויות:

- הבנת טקסט הלכתי (משימות: 1-2)
- ניתוח אירוע על-פי ספרות ההלכה (משימות: 2-4)
- הפקת לקח ולימוד מוסר מתוך דברי חז"ל (משימה 3)
- הכרת המושגים: אונאה, אונאת ממון, אונאת דברים, גנבת דעת, גזל זמן

הצעות דידקטיות:

- מוצע להזכיר את בעיית ההעתקה במבחנים וכדומה.
- מוצע להזכיר בכיתה את הבעיה של גנבת התור לברזייה וכדומה בהפסקה.

מקורות והרחבה למורה:

- קיצור שולחן ערוך גאנצפריד סי' סג, קיצור שולחן ערוך מקור חיים פרק קסב.

פרק לד – מבוא לאיסורי גנבה וגזלה

מטרות:

- התלמידים יידעו מהו מקור האיסור בתורה.
- התלמידים יידעו מהי חומרת עוון הגזל.
- התלמידים יידעו להבחין בין שני האיסורים: לא תגנובו – גנבת ממון לבין האיסור לא תגנוב שבעשרת הדברות העוסק בגנבת נפשות.
- התלמידים יזהו דוגמאות מחייהם האישיים או הכיתתיים לאיסורים אלו וינסו לתקן את דרכיהם.

מיומנויות:

- הבנת טקסט הלכתי (משימות: 1-3)
- עיון והבנת דברי חז"ל במדרשים (משימות: 2-3)
- הפקת לקח ולימוד מוסר מתוך מעשה שהיה (משימה 5)

הצעות דידקטיות:

- מומלץ לתת לתלמידים לזהות אירועים מחייהם בבית או בכיתה אשר בהם התמודדו עם האיסורים הנלמדים.

מקורות והרחבה למורה:

- חומרת עוון הגזל – מצינו בפרשת ויקרא שה' ציווה להסיר מעולת העוץ חלק ממנה – "וְהִסִּיר אֶת מְרֵאתוֹ בְּנִצְתָהּ (בני מעיים) וְהִשְׁלִיךְ אֹתָהּ אֶצְלַת הַמְּזִבְחַ" (ויקרא א, טז), ואילו מעולת הבהמה נקרבת כולה כי העופות ניזונים מן הגזל. לכן משליכים את המעיים שנהנו מן הגזל.

פרק לה – הלכות גנבה (פרק קסו)

מטרות:

- התלמידים יידעו שאיסור גנבה הוא אפילו על כל דבר שהוא.
- התלמידים יבינו וילמדו שאיסור זה הוא אפילו אם גונב מקטן.
- התלמידים יידעו שאיסור גנבה מגוי חמור מאיסור גנבה מיהודי ומהו הטעם לכך.
- התלמידים ילמדו שאסור לקנות סחורה גנובה.
- התלמידים יכירו ויידעו את מקור האיסור של רמאות בתורה.

מיומנויות:

- ניתוח אירוע על-פי ספרות ההלכה (משימות: 1, 4-5)
- הבנת טקסט הלכתי (משימות: 2-3)
- הפקת לקח ולימוד מוסר מתוך אירועים מעשיים בחיי היום יום של התלמיד (משימות: 4-5)

הצעות דידקטיות:

- שיעור זה יכול להיות מנוף להגברת המודעות לאיסור העתקה במבחנים וניסיון לערוך מבחני כבוד ולתת אמון בתלמידים.

מקורות והרחבה למורה:

- קיצור שולחן ערוך גאנצפריד סי' קפב, קיצור שולחן ערוך מקור חיים פרק קסו.

פרק לו – הלכות גזלה (פרק קסז)

מטרות:

- התלמידים יידעו מה מקור האיסור בתורה.
- התלמידים יידעו מהי חומרת עוון הגזל.
- התלמידים יידעו להבחין בין גנב, גזלן ועושק.
- התלמידים יזהו דוגמאות מחייהם האישיים או הכיתתיים לאיסורים אלו וינסו לתקן את דרכיהם.
- התלמידים יידעו מהי משמעות האיסור "לפני עוור לא תתן מכשול" והקשרו לפרק הנלמד.

מיומנויות:

- הבנת טקסט הלכתי (משימות: 1-3)
- ניתוח אירוע על-פי ספרות ההלכה (משימות: 4-5)
- עיון בספרי פוסקים נוספים והכרת מקור ההלכה בספר שולחן ערוך (משימות: 1-4 בעבודת כיתה)

מקורות והרחבה למורה:

- קיצור שולחן ערוך גאנצפריד סי קפב, קיצור שולחן ערוך מקור חיים פרק קסז.

פרק לז – הלכות נזקי גוף (פרק קסט)

מטרות:

- התלמידים יידעו מהי חומרת האיסור להזיק לחבר.
- התלמידים יבינו את המושגים: שוגג, אנוס, ניזק, מזיק.
- התלמידים יידעו מהם חמשת החיובים שחייב מי שהזיק לחברו.
- התלמידים ילמדו שיש מצווה להסיר מכשול שיש בו סכנת נפשות.

מיומנויות:

- הבנת טקסט הלכתי (משימות: 1, 4-6)
- ניתוח אירוע על-פי ספרות ההלכה (משימות: 2-3, 6)

הצעות דידקטיות:

- מוצע לפתוח את השיעור בסיפור מחיי התלמידים בחצר בית הספר; למשל, תלמידים שהחליקו בגלל קליפת בננה ואושפז בבית חולים. מוצע לשאול אותם האם מי שהשאיר קליפה זו בחצר אשם? האם התלמידים שראו את הקליפה והתעצלו להרימה כי מיהרו לשיעור אשמים? וכן הלאה.
- מתוך כך יבינו התלמידים את הסכנה בהעלמת עיין ובאי-אכפתיות. כדומה

מקורות והרחבה למורה:

- קיצור שולחן ערוך גאנצפריד סי' קפד, קיצור שולחן ערוך מקור חיים פרק קסט.

פרק לח – הלכות אבדה ומציאה (פרק קסג)

הצעות דידקטיות:

- שיעור במצוות 'השבת אבדה' יכול להתקיים מחוץ לכיתה. מוציאים את תלמידי הכיתה לחצר למשחק או להפסקה. מתחילים, לדוגמה, בתלמיד או תלמידה שאיבדו משקפיים או כל דבר אחר. מכריזים על האבדה ועל הצורך בקיום המצווה בפני חברים, או משתילים אבדה שאינה שייכת לאף אחד מהכיתה וממשיכים בכל השלבים, כאמור.
- פרטי הדינים מתייב להכריז ומתי לא ייגע ומתי הרי אלו שלו רבים ומסועפים. לכן אין להכניס יתר על המידה את הלומדים הצעירים למצבים המורכבים. כדאי לומר להם זאת וכן לכוון אותם להתייעץ עם רב מוסמך לפני קבלת החלטה.
- על המורה להרחיב את ידיעותיו בנושא ולעין בשולחן ערוך חו"מ סי רנט-רעא, וכן בספרים נוספים המסכמים עניינים אלו כמו הבית היהודי חד סי ח-יב.

מקורות והרחבה למורה:

- קיצור שולחן ערוך גאנצפריד סי' קפז, קיצור שולחן ערוך מקור חיים פרק קסג.

פרק לט – קדושת ארץ ישראל (פרק קלז)

מקורות והרחבה למורה:

- קיצור שולחן ערוך מקור חיים פרק קלז, קלט וקמא.

פרק מ – הלכות ערלה ורבעי (פרק קלט)

מקורות והרחבה למורה:

- קיצור שולחן ערוך מקור חיים פרק קלט

פרק מא – הלכות תרומות ומעשרות (פרק קמא)

הצעות דיסקטיות:

- מומלץ להסביר את הצד הרעיוני של ההפרשה, על כך שחלק לא קטן ניתן לאחרים. להמחיש לתלמידים – חקלאי שמגדל בעונה אלפי טונות של ירקות, כמה עליו להפריש? איזה נסיון גדול יש בדבר, כמה אמונה יש בכך.
- לערוך דיון עם התלמידים, על הקשר בין עם ישראל למנהיגיו הרוחניים שבבית המקדש – הכהנים, הלויים, על החיסרון שאין כיום בית מקדש, על המחויבות לעניים לתת להם בשנות מעשר עני.
- יש להיעזר בחומר הנמצא באתר של מכון התורה והארץ.
- לעשות טבלה הממחישה את הפרשת תרו"מ בזמן שהחובה מהתורה, ובזמן הזה.
- לצייר ארגז עם מאה פרות. אדם ישראל נותן תרומה גדולה – עין בינונית לכהן (2 פירות). אח"כ אדם ישראל שנותן ממה שנשאר עשירית ללוי, מעשר ראשון – 9.8 פירות. אח"כ אדם מישראל שנותן עשירית ממה שנשאר לעני בשנות מעשר עני או שהוא עצמו אוכל מעשר שני בשנות מעשר שני בירושלים. ואז להראות תמונה כוללת של הארגז שקרוב ל-80 מהפירות הם חולין, והשאר תרומות ומעשרות.
- מומלץ להביא שקית של גרעינים (או סוכריות) על מנת להמחיש איך מפרישים, ואח"כ לחלק להם אותם.

מקורות והרחבה למורה:

- קיצור שולחן ערוך מקור חיים פרק קמא

פרק מב – הלכות פורים (פרק קיד)

מטרות:

- התלמידים יידעו מהו מקור המנהג של תרומת מחצית השקל.

- התלמידים יכירו מתי חלה שבת שקלים ומתי חלה שבת זכור.

מיומנויות:

- הבנת טקסט הלכתי (משימות: 1-3, מחצית השקל)
- עיון בספרי פוסקים נוספים (משימות: 1-4, פרשיות שקלים וזכור)

פרק מג – מבוא להלכות פורים

מטרות:

- התלמידים יבינו מדוע נבחרו התאריכים י"ד וט"ו אדר לחג פורים.
- התלמידים יידעו מדוע נקרא החג "פורים"?
- התלמידים יכירו מה מקור חובת השתייה של יין בחג.

מיומנויות:

- הבנת טקסט מהתנ"ך (משימות: 1-2)
- עיון והבנת דברי חז"ל במדרשים (משימות: 3-4)
- הפקת לקח ולימוד מוסר מתוך מעשה שהיה

פרק מד – הלכות פורים א (פרק קיד)

מטרות:

- התלמידים יידעו שחובת קריאת המגילה חלה על גברים ועל נשים כאחד.
- התלמידים ילמדו שאין יוצאים ידי חובת הקריאה משמיעה ברדיו או בטלוויזיה.
- התלמידים ילמדו ויכירו את שלוש הברכות הנאמרות לפני הקריאה ואת הברכה שלאחריה.
- התלמידים יידעו את המחלוקת בין בני ספרד לבני אשכנז במספר הברכות שמברכים ביום לפני קריאת המגילה.
- התלמידים ילמדו שחובה לשמוע את כל הקריאה מהחזן מתוך הכתב, ומי שקורא אותה בעל-פה אינו יוצא.
- התלמידים ילמדו דיני ערים המוקפות חומה וערים שאינן מוקפות וערים שיש לגביהן ספק אם הן מוקפות, ומתי כל אחד מבני ערים אלו מקיימים מצוות החג.

מיומנויות:

- הבנת טקסט הלכתי (משימות: 1-9)

פרק מה – הלכות פורים ב (פרק קיד)

מטרות:

- התלמידים יידעו שחובת סעודת פורים היא ביום ולא בלילה.
- התלמידים יכירו את המצווה לשתות יין ביום זה.
- התלמידים יידעו מה טעם מצווה זו דווקא ביין.
- התלמידים ילמדו דיני המצווה משלוח מנות ופרטיה.
- התלמידים ילמדו דיני המצווה מתנות לאביונים ופרטיה.
- התלמידים ילמדו שאף הנשים חייבות בכל מצוות פורים.
- התלמידים ילמדו שחוץ מקריאת המגילה שחובה לקיימה ביום ובלילה, שאר המצוות החובה לקיימן היא רק ביום.

מיומנויות:

- הבנת טקסט הלכתי (משימות: 2-4, 6-7)
- ניתוח אירוע על-פי ספרות ההלכה (משימות: 1, 5)
- עיון בספרי פוסקים נוספים, כדוגמת הרמ"א – רבי משה איסרליש (משימה 8)
- עשיית סימנים לזכור את הלימוד או את מצוות החג

הצעות דידקטיות:

- יש להדגיש בפני התלמידים את ערך מצוות השמחה "משנכנס אדר מרבין בשמחה", שמחה של מצווה של נתינה ומחשבה על אחר ולא שמחה של הוללות ופורקן, וחלילה פעמים אף "שמחה" או "צחוק" על חשבוננו או על חסרונותיו של החבר ושל האחר. יש לשלול את המנהגים המתרבים של צחוק וקלות ראש בשם שמחת פורים על חברים וחלילה אף על מורים ורבנים ולברר יחד עם התלמידים מהי שמחה של מצווה.
- כדאי להביא לכיתה מגילה כשרה מקלף וללמוד את הדינים הנוגעים לכך. מומלץ לארגן את מצוות משלוח מנות בין התלמידים בכיתה. יש לערוך הגרלות מי שולח למי וכדומה כדי לפתור בעיות חברתיות שמתגלות במהלך השנה.
- כמו כן יש לגייס את התלמידים ואת משפחותיהם לגמחי"ם הרבים ברחבי הארץ העוסקים במשלוח מנות מאורגן למשפחות נצרכות. כדאי לקחת את התלמידים

לביקור באחד הגמחיי"ם הסמוך ולראות מקרוב את ארגון ואת איסוף המצרכים על מנת להשאיר אצל התלמידים חוויה ורושם חינוכי הלכה למעשה.

שתיית יין

- יש להדגיש בפני התלמידים את השמחה, כשהיא נובעת ממקור של קדושה ולא חלילה מהוללות. מי שמרגיש ששתיית יין תזיק לו או תגרום לו לביטול השמחה, בוודאי שאין עליו חובה לשתות. להפך.

תחפושות

- סוגיה זו שכיחה במחוזותינו. יש לחנך את הילדים לשמחה שאינה פוגעת בערכים ההלכתיים ולהקפיד על ענייני צניעות ועל עניינים בין אדם לחברו גם בימי שמחת הפורים.
- בעניין התחפושת שגבר ילבש שמלת אישה, הרמ"א בשולחן ערוך (או"ח סי' תרצו סעי' ח) הכריע להתיר, וז"ל:
"הגה: ... ומה שנהגו ללבוש פרצופים בפורים, וגבר לובש שמלת אשה ואשה כלי גבר, אין איסור בדבר מאחר שאין מכווין אלא לשמחה בעלמא; וכן בלבישת כלאים דרבנן. וי"א דאסור, אבל המנהג כסברא הראשונה. וכן בני אדם החוטפים זה מזה דרך שמחה, אין בזה (לא) משום לא תגזול (ויקרא יט, יג) ונהגו כך, ובלבד שלא יעשו דבר שלא כהוגן על פי טובי העיר (תשובת מהר"י מינץ)".
וכן הכריע הרב ח, ד, הלוי במקור חיים השלם רלד מ.
- אולם בעל הילקוט יוסף מועדים חלק ה הביא אחרונים המתנגדים למנהג זה והכריע להחמיר וז"ל:
"ט"ו. מה שנוהגים להתחפש וללבוש פרצופים אין כל איסור בדבר, אולם אסור באיסור מוחלט לאיש ללבוש שמלת אישה וכן לא תלבש אישה בגדי איש, גם ביום פורים.
ט"ז. אין ראוי לחפש ילדים קטנים בתלבושת של אשה. אולם אם יש רק בגד אחד של זכר לנקבה או להיפך, ושאר הבגדים כהוגן, יש מקום להקל, והמחמיר תבוא עליו ברכה".

מקורות והרחבה למורה לפרקים מא-מד:

- קיצור שולחן ערוך גאנצפריד סימן קמא-קמב, קיצור שולחן ערוך מקור חיים פרק קיד ובמקור חיים השלם חלק ד פרק רלב, ילקוט יוסף חלק ה – מועדים.

פרק מז – מבוא להלכות איסור חמץ

מטרות:

- התלמידים יידעו את המקור לאיסור חמץ בפסח בתורה.
- התלמידים ילמדו כמה מצוות עשה ולא תעשה כלולות באיסור חמץ בפסח.
- התלמידים יידעו את הטעם לאיסור חמץ בפסח.
- התלמידים יידעו את הטעם למצוות האכילה של מצה בפסח.

מיומנויות:

- הבנת טקסט מהתורה (משימות: 1-3)

פרק מז – איסור חמץ, בדיקתו, ביטולו, ביעורו ומכירתו (פרק פד)

מטרות:

- התלמידים יידעו באילו תנאים האוכל חמץ בפסח חייב כרת.
- התלמידים יבינו שכרת זוהי מיתה בידי שמים.
- התלמידים ילמדו שהמניח חמץ ברשותו עובר על שני לאווים: לא יראה ולא ימצא.
- התלמידים יבינו מדוע נוסח הברכה בבדיקת חמץ הוא "על ביעור חמץ".
- התלמידים ילמדו פרטים של דיני הבדיקה.
- התלמידים ילמדו שיש לבטל את החמץ לאחר הבדיקה בלילה.
- התלמידים יבינו את פשר השינוי בנוסח הביטול בביטול שאנו עושים ביום.
- התלמידים יבינו את טעם תקנת חז"ל של מכירת חמץ ולמי תקנה זו מועילה בעיקר.

מיומנויות:

- הבנת טקסט הלכתי (משימות: 1-3, 5-7, 9-15)
- עיון במחזור וההתמצאות בו (משימה 4)
- ניתוח אירוע על-פי ספרות ההלכה (משימה 8)

הצעות דידקטיות:

- יש לחדד בעיני התלמידים את הסיבה לנוסח של הברכה לבדיקת חמץ: "על ביעור חמץ" ולא "על בדיקת חמץ".

- יש לחדד בעיני התלמידים את הסיבה להבדל ולתוספת שיש בביטול החמץ של היום בניגוד לנוסח הביטול בלילה.
- יש לערוך את השיעור הזה עם מחזור של החג בידי התלמידים כדי שיוכלו לראות את נוסח הברכה ואת נוסחי הביטול של הלילה ושל היום.
- מוצע לאפשר לתלמידים לספר על העזרה שתרמו לניקיון ביתם לכבוד חג הפסח.
- מוצע לאפשר לתלמידים לספר על המנהגים המיוחדים שנוהגים בביתם בליל בדיקת חמץ.
- מוצע למורה לשאול את תלמידיו כיצד לנהוג אם רואים חמץ גלוי במהלך טיול בחג הפסח.

מקורות והרחבה למורה:

- קיצור שולחן ערוך גאנצפריד סימן קיא, קיד, קיצור שולחן מקור חיים פרק פד, ילקוט יוסף מועדים.
- ז. לא יבדוק לאור נר שמן מחשש שיישפך השמן ולא יבדוק היטב, ולא לאור נר חלב מחשש שיטפטף על כלי מסוים ויאסור אותו, ובגלל חשש זה לא יבדוק היטב. בדיעבד אם בדק לאור אבוקה, לא חלה הבדיקה, וצריך לחזור ולבדוק לאור נר שעווה. ובנר חלב יש מתירין בדיעבד. ובנר של שמן יש מחלוקת אם חלה הבדיקה בדיעבד. ראו שולחן ערוך סי' תלג סעיף ב ובמשנה ברורה שם.

פרק מח – מבוא להלכות הכשרת כלים

מטרות:

- התלמידים יידעו מה מקור הכלל להכשרת כלים לפסח בתורה.
- התלמידים יבינו את הכלל כבולעו כך פולטו.

מיומנויות:

- הבנת טקסט מהתורה (משימות: 1-4)

פרק מט – הגעלת כלים (פרק פו)

מטרות:

- התלמידים יבינו את הכלל כבולעו כך פולטו.
- התלמידים יכירו את דרכי ההכשר השונים של כלים לפסח.
- התלמידים ילמדו ויבינו את פשר המחלוקת בין בני ספרד לבני אשכנז בנוגע לכלי זכוכית.
- התלמידים יבינו מדוע כלי חרס אין להם הכשר.

מיומנויות:

- הבנת טקסט הלכתי (משימות: 1-12)

הצעות דידקטיות:

- על המורה להמחיש בדרך של סיפור תיאור מעשי של בדיקת חמץ.
- מומלץ לקראת חג פסח ליזום ביקור במאפיית מצות ואפייה בפועל בבית הספר.
- מוצע להקים מרכזי למידה ותחנות אשר בהם יעברו התלמידים ויחוו את דיני החג השונים:
- תחנה מס' 1 – שולחן עורך עם מדידת השיעורים השונים (כוס יין, מרור, מצה ועוד)
- תחנה מס' 2 – והגדת לבנך, סיפור יציאת מצרים ושאלות טובות כצידה לתלמידים לליל הסדר בביתם.
- תחנה מס' 3 – הכשרת כלים לפסח, הגעלת כלים וליבון וכדומה.
- תחנה מס' 4 – שרפת חמץ וביעור חמץ והדינים השונים בעניין.
- תחנה מס' 5 – הקרנת סרטון של מכון המקדש על קורבן פסח בזמן המקדש.
- תחנה מס' 6 – אפיית מצות.

מקורות והרחבה למורה:

- קיצור שולחן ערוך גאנצפריד סימן קטז, קיצור שולחן ערוך מקור חיים פרק פו ומקור חיים השלם פרק קפו, ילקוט יוסף מועדים.
- ב. דרך הכשרה נוספת מובאת בשולחן ערוך או"ח סי' תנא סעי' כא, כלי שבלע על ידי שהשהו בו חמץ ימים רבים ברצף בצוננים, כגון: חביות שמששים בהן כל מיני שכר, דרך הכשרתם או בהגעלה או עלידי שימלאו חבית זו במים אפילו צוננים עשרים וארבע שעות רצופות, ואחר כך ישפוך את המים ויחזור על כך עוד פעמיים (כד שעות רצופות), סך הכול ג פעמים כד שעות. ובכך כל מה שנבלע בכלי נפלט בדרך

זו במים. הימים לא חייבים שיהיו רצופים. הכשרה זו מועילה אפילו אם החבית היא מחרס, וכל מה שאמרנו שחרס בולע ואינו פולט, זה רק בחמים, אבל בצוננים בדרך זו הכשרתו.

פרק נ – הלכות ערב פסח (פרק פז)

הצעות דידקטיות:

- צריך להסביר מה מטרת ליל הסדר. לילה של שיח משפחתי בהיסטוריה של עם ישראל בתחילת דרכו, הנסים הגדולים שארעו במצרים וביציאה, ושכל שנה אנו מצווים לחזור ולספר אפילו כולנו חכמים וכו'. עושים שינויים, כדי לעשות את הלילה הזה מיוחד, מענין ומאתגר, לא עוד סעודת שבת או חג רגילה.
- צריך להסביר לתלמידים את 'מה נשתנה'. המנגינה הידועה מבלבלת. חושבים ש: "...הלילה הזה מרור" זו תשובה. ואין זה נכון. זה המשך הקושיה. ועוד כהנה.
- ההסבה היא פעולה חיצונית ואולי גם לא כ"כ נוחה, מפני שאנו לא רגילים לישב כך, אך היא ביטוי חיצוני להיות האדם בן חורין.
- קדש – להסביר שצריכים לשתות יין בשיעור הנדרש. שיכינו גביעים תואמים (ולא הגביעים הקטנים שהם הביאו מהגן). ושאפשר לצאת ידי חובה במיץ ענבים. ילדים בד"כ אוהבים לשתות מיץ ענבים, וקל לעודד אותם לשתות כנדרש.

מקורות והרחבה למורה:

- קיצור שולחן ערוך גאנצפריד סימן קטו, קיצור שולחן ערוך מקור חיים פרק פז.

פרק נא – ליל הסדר (פרק פח)

מקורות והרחבה למורה:

- קיצור שולחן ערוך מקור חיים פרק פח

פרק נב – דיני תפילות החג (פרק פט)

מקורות והרחבה למורה:

- קיצור שולחן ערוך מקור חיים פרק פט

פרק נג – מבוא למצוות ספירת העומר

מטרות:

- התלמידים יידעו את המקור למצוות ספירת העומר מהתורה.
- התלמידים יכירו את הטעם למצוות הבאת העומר.
- התלמידים ילמדו על אופן ועל זמן קיום המצווה.
- התלמידים יידעו את המחלוקת בדבר בין הפרושים לקראים שאינם מאמינים בתורה שבעל-פה.
- התלמידים יידעו את הטעם של מצוות ספירת העומר.

מיומנויות:

- הבנת טקסט מהתורה (משימה 1)
- הבנת טקסט ממדרשי חז"ל או מהתלמוד (משימה 2)
- הבנת טקסט הלכתי מפוסקים כדוגמת: הרמב"ם וספר החינוך (משימות: 3-6)

הצעות דידקטיות:

- מצאו את המושגים הקשורים ליום פורים ולימים שבין פסח לעצרת בתפזורת שלפניכם מתוך המושגים הנמצאים בתרמילון.
איזו צורה קיבלתם?

ה	ת	ש	ח	ת	ו	נ	ח	ח	ו	ל	ש	מ
ר	נ	ח	ב	ס	ב	ש	ד	ג	ק	ר	א	ק
י	נ	ח	ב	ס	ב	ש	ד	ג	ק	ר	א	ר
פ	ע	ח	ת	כ	ס	ח	ם	ו	י	ס	ר	א
ס	ח	ר	ע	ג	ק	ר	א	ר	ע	א	ע	ח
ה	נ	ו	ח	ה	ע	ב	ר	א	ח	פ	ח	ג
י	ה	ר	נ	ת	ו	ל	א	ש	נ	י	נ	י
ח	ב	כ	ה	ם	י	נ	ב	ה	ה	ק	ה	ל
י	ע	ר	ב	ת	ו	ס	ו	כ	ו	ב	ו	ה
ח	ח	פ	ג	ג	ק	ר	א	ר	ג	ח	ג	י
ח	נ	ס	ר	ח	ו	ע	ב	ג	ל	ן	ק	י
ץ	נ	ח	ב	ס	ב	ש	ד	ג	ק	ר	א	ן
ם	י	ו	ו	י	ב	א	ל	ת	ו	נ	ת	ח

מקרא מגילה, מג"ע א"ש, משלוח מנות, ברכת שהחיינו, מתנות לאביונים, יין, משתה, אנשי כנסת הגדולה, חכמי המשנה, ימי הספירה, חמץ, תלמוד בבלי, סיום מסכת, מרור, כרפס, אפיקומן, ל"ג בעומר, ארבע כוסות, ארבע שאלות, ארבעה הבנים, ארבעת המינים, לולב, אתרוג, ארבע פרשיות, חכמי הזוגות, שישה סדרי משנה.

פרק נד – בין פסח לעצרת (פרק צ)

הלכות ספירת העומר

מטרות:

- התלמידים יידעו את נוסח הברכה לספירת העומר.
- התלמידים ילמדו את נוסח הספירה ואת שינויי הנוסח בין בני ספרד לבני אשכנז.
- התלמידים ילמדו כיצד לנהוג אם שכחו לספור.
- התלמידים יידעו כיצד לנהוג אם מסופקים אם בירכו.
- התלמידים יידעו את המחלוקת בין בנות ספרד לבנות אשכנז בנוגע לחובת נשים במצווה זו.

מיומנויות:

- הבנת טקסט הלכתי (משימות: 1-2, 6-7, 9-10)
- ניתוח אירוע על-פי ספרות חז"ל: 3-5, 8, 11)
- עיון בסידור והתמצאות בו (משימה 13)
- עיון בספרי פוסקים אחרים כדוגמת קיצור שולחן ערוך (משימות: 1-12)

מנהגי אבלות ול"ג בעומר

מטרות:

- התלמידים יכירו את מנהגי האבלות הנוהגים בימים אלו.
- התלמידים יידעו את הסיבה ואת טעמם של מנהגי אבלות אלו.
- התלמידים ילמדו על ייחודו של היום ול"ג בעומר ועל המנהגים הנוהגים ביום זה.

מיומנויות:

- הבנת טקסט הלכתי (משימות: 1-4)

- עיון בספרי פוסקים אחרים כדוגמת קיצור שולחן ערוך (משימות: 7-5)
- הבנת טקסט מתוך תלמוד בבלי ועוד

מקורות והרחבה למורה:

- קיצור שולחן ערוך מקור חיים פרק צ.

יום העצמאות

מטרות:

- התלמידים ילמדו על הימים המיוחדים בתקופה זו שאין מתאבלים בהם.
- התלמידים ילמדו על ערך הכרת הטוב והתודה לה' על חסדיו ועל נסיו לעם ישראל כולו.
- התלמידים ילמדו את טעם המחלוקת בדבר אמירת הלל ביום העצמאות עם ברכה או בלי ברכה.

מיומנויות:

- הבנת טקסט הלכתי (משימות: 1-4)
- עיון בספרי פוסקים אחרים כדוגמת שו"ת יביע אומר ושו"ת קול מבשר.

הצעות דיסקטיות:

- מומלץ לאתגר את התלמידים ואת ההורים בלימוד או ערב הודאה לה' יתברך מתוך לימוד תורה של הורים וילדים על מהותם של ימים אלו.

לימוד בחברותא למתקדמים או לימוד אבות ובנים

- למדו את עיקרי תשובתם של הראשון לציון הגאון רבי עובדיה יוסף שליט"א ושל הגאון רבי משולם ראטה זצ"ל וסכמו בקצרה את עיקרי טענותיהם בעניין אמירת הלל עם ברכה או בלי ברכה ביום העצמאות!

הלל בלי ברכה

הגר"ע יוסף הכריע שיש לומר הלל ביום העצמאות, אך ללא ברכה מחשש לברכה לבטלה והביא כשישה טעמים לכך, וכך הכריע בספרו **שו"ת יביע אומר** חלק ו סימן מא: "בפסחים (ק"ז), תנו רבנן, הלל זה מי אמרו, נביאים תקנו להם לישראל שיהיו אומרים אותו על כל פרק ופרק, וכן על כל צרה שלא תבא עליהם, ולכשנגאלים ממנה יהיו אומרים אותו על גאולתם ...

1. **כיון שלא היה הנס לכל ישראל ...**

2. **ויש להוסיף עוד טעם שאין לברך על ההלל ביום העצמאות ... משום שנס זה אינו**

יוצא מגדר הטבע, שאין אומרים הלל על נסים נסתרים אשר הקדוש ברוך הוא עושה עמנו בכל עת ...

3. **מכל מקום הואיל ועדיין רב הדרך לפנינו כדי להגיע אל המנוחה ואל הנחלה, הן מבחינה מדינית וצבאית, והן מבחינה מוסרית ורוחנית, לפיכך אין לחייב לגמור ההלל בברכה ...**

4. **מכיון שכמה אלפים מאחינו בית ישראל נהרגו במערכות ישראל ה' ינקום דמם** אין לנו לקבוע אמירת הלל בברכה.

5. **מ"מ אין השמחה שלימה ...**

6. **ומי הוא זה אשר ירהיב עוז בנפשו להכנס בחשש איסור ברכות לבטלה, שאיסורו חמור מאד ... שאפי' שני אחרונים בלבד אומרים שלא לברך, ומאה אחרונים אומרים לברך, נקטינן דספק ברכות להקל ...**
ומיהו שפיר דמי (אבל טוב) לומר מזמורי ההלל דרך קריאה בעלמא ותו לא ..."

הלל עם ברכה

לשיטת הגאון רבי משולם ראטה, היה נכון לקבוע הלל עם ברכה ביום העצמאות מיד אחר קום המדינה, ואף לברך שהחיינו, היות שיש כאן פדות מעבדות לחירות וממיתה לחיים. וכך כתב הרב ראטה בשו"ת קול מבשר חלק א כא:

"הנה אין ספק שהיום ההוא (ה' אייר) שנקבע על ידי הממשלה וחברי הכנסת ורוב גדולי הרבנים לחוג אותו בכל הארץ זכר לנס של תשועתנו וחירותנו, מצוה לעשותו שמחה ויו"ט ולומר הלל ... ועי' בחתם סופר ... שכתב דשפיר מצי ציבור (שיכולים ציבור) או יחיד לקבוע יום מועד לעצמם ביום שנעשה להם נס ומצוה נמי עבדי ...

1. **ויש כאן פדיון מעבדות לחירות** שנגאלנו משיעבוד מלכיות ונעשינו בני חורין והשגנו עצמאות ממלכתית,

2. **וגם הצלה ממיתה לחיים**, שנצלנו מידי אויבינו שעמדו עלינו לכלותנו, **בודאי חובה עלינו לקבוע יום טוב.**

3. **ויפה כיוונו המנהיגים שקבעו את היום הזה דוקא, אשר בו היה עיקר הנס שיצאנו מעבדות לחירות ע"י הכרזת העצמאות, ואלמלא נעשית ההכרזה באותו היום והיתה נדחית ליום אחר, אז היינו מאחרים את המועד ולא היינו משיגים את ההכרה וההסכמה של המעצמות הגדולות שבאומות העולם, כידוע,**

4. **ונס זה משך אחריו גם את הנס השני של ההצלה ממות לחיים הן במלחמתנו נגד הערביים בא"י והן הצלת יהודי הגולה מיד אויביהם במקומות מגוריהם שעלו לא"י,**

5. **ובא על ידי כך הנס השלישי של קיבוץ גליות.**

.... וא"כ בנידון דידן דאיכא תרתי (בענייננו שיש שתי הצלות) הצלה ממיתה לחיים וגם מעבדות לחירות שנפדינו משיעבוד מלכיות שזכינו לעצמאות בעזה"י בודאי מצוה לעשותו יום טוב ... ועכ"פ בנס שנעשה לכל ישראל הכל מודים שצריכים לומר הלל ... בברכה בלי פקפוק ...

מ"מ למעשה לקבוע הלכה לדורות בענין ברכת ההלל והוא דבר מחודש אחרי התקופה הארוכה של אלפיים שנות הגלות, אף על פי שכל מה שכתבתי נראה ברור בעיני לדינא, אבל למעשה אי אפשר להחליט בזה בלי הסכמת רוב גדולי הרבנים שלא יבוא לידי לא תתגודדו ליעשות אגודות אגודות, ואם יעלה בהסכמה יברכו על ההלל בכל המקומות ...

העולה מכל זה לדינא, אף כי אין להטיל חובה על כל איש שיהיה צריך לברך שהחיינו ביום העצמאות, אבל כל מי שרוצה לברך הרשות בידו ואין בזה שום חשש של ברכה לבטלה, וכל מי שיודע בעצמו שנהנה ושמח במאורע של תקומת המדינה ביום ההוא שהוקבע ליו"ט אין ברכתו רשות אלא חובה ...".

פרק נה – דיני ראש חודש ומנהגיו (פרק פא)

מקורות והרחבה למורה:

- קיצור שולחן ערוך מקור חיים פרק פא

פרק נו – מבוא למצוות ציצית

מטרות:

- התלמידים יידעו מהו המקור של מצוות ציצית מהתורה.
- התלמידים ילמדו מהו טעם מצווה זו.
- התלמידים ילמדו ויבינו מעלת מצווה זו.

מיומנויות:

- הבנת טקסט מהתורה (משימות: 1-2)
- הבנת טקסט הלכתי (משימות: 3-5)
- עיון בספרי פוסקים אחרים כדוגמת שולחן ערוך וספר החינוך (משימות: 3-5).

- לימוד מוסר והפקת לקח מסיפורי צדיקים (משימה 6)

הצעות דידקטיות:

- מומלץ לערוך ערב הורים ובו ללמוד מבוא זה.
- טוב וראוי לרכוש טלית קטן וציציות ולקשרם יחד אבות ובנים בבית הספר לאור הדרכת רב בית הספר. אפשר להיעזר בתרשים שבחוברת הלכה לתלמיד לכיתה ד.

פרק נז – הלכות ציצית

מקורות והרחבה למורה:

- קיצור שולחן ערוך מקור חיים פרק ט

פרק נח – הכנות לתפילת שמונה עשרה (פרק טו)

מקורות והרחבה למורה:

- קיצור שולחן ערוך מקור חיים פרק טו

פרק נט – תפילת שמונה עשרה (פרק טז)

הצעות דידקטיות:

- לחלק את הכיתה ל-19 קבוצות, על כל קבוצה לכתוב פירוש לאחת הברכות. להסביר מה היא כוללת, מילים קשות ומיוחדות ועוד.

מקורות והרחבה למורה:

- קיצור שולחן ערוך מקור חיים פרק טז

פרק 8 – חג שבועות ושמחת יום טוב (פרק צא)

מקורות והרחבה למורה:

- קיצור שולחן ערוך מקור חיים פרק צא

הצעות דידקטיות:

- מומלץ לכוון את התלמידים ללמוד נכון בליל שבועות או לתת חומר מענין בכדי שלא יסתובבו בו ערים לשווא.

פרק 9א – הלכות צדקה (פרק קכח)

מטרות:

- התלמידים ילמדו מהו ערכה של מצוות הצדקה.
- התלמידים יכירו ויבינו שמתן בסתר זוהי המצווה המעולה ביותר.
- התלמידים ילמדו שצדקה תציל ממוות.

מיומנויות:

- הבנת טקסט הלכתי (משימות: 1-6)
- עיון והבנת דברי חז"ל במדרשים (משימות: 1-5 בעבודת כיתה)
- הפקת לקח ולימוד מוסר מתוך מעשה שהיה (משימה 1 בעבודת כיתה)
- עיון בספרי פוסקים נוספים, כגון: רמב"ם וקיצור שולחן ערוך (משימות: 1-6 בשאלות חזרה, משימות: 2-3 בעבודת כיתה)

הצעות דידקטיות:

- מוצע לקרוא את הסיפורים על מר עוקבא ואשתו ממסכת כתובות בעיון ובנחת ולתת לתלמידים לבטא את המסרים שלמדו מסיפורי חז"ל.

מקורות והרחבה למורה:

- קיצור שולחן ערוך גאנצפריד סי', קיצור שולחן ערוך מקור חיים פרק קכח.

פרק סב – הלכות ביקור חולים (פרק קמד)

מטרות:

- התלמידים יכירו את חשיבות המצווה ביקור חולים.
- התלמידים ילמדו מהם עיקרי מצווה זו? (לטפל בצורכי החולה ולהתפלל עליו שיבריא)
- התלמידים ילמדו כיצד מתפללים על החולה ביום שבת.
- התלמידים ילמדו שלפעמים ביקור החולה מהווה הפרעה, ועליהם להימנע מכך.

מיומנויות:

- הבנת טקסט הלכתי (משימות: 1-5)
- עיון והבנת דברי חז"ל במדרשים (משימה 2)

הצעות דידקטיות:

- מומלץ לתת משימה לכל תלמידי הכיתה לכתוב כיצד הרגישו, כשבאו לבקר אותם לאחר היעדרותם מבית הספר בעקבות מחלה, וחלילה כיצד הרגישו בגלל אי-ביקור של חברים. משימה זו נכתבת ללא שמות הכותבים.
- המורה יאסוף את דברי הכותבים ויסכם את ההרגשות בטבלה המחולקת לשניים: מי שביקרו אותו ומי שלא זכה לביקור.
- יש לערוך דיון על הרגשות אלו וליצור מצב שבו כולם מבינים את החובה לדרוש בשלום חבריהם לכיתה ואף בשלום צוות המורים בבית הספר.

מקורות והרחבה למורה:

- קיצור שולחן ערוך גאנצפריד סימן קצג, קיצור שולחן ערוך מקור חיים פרק קמד, יחיה דעת חג סי פג.

פרק סג – תשעה באב ושאר תעניות (פרק צו)

מטרות:

- התלמידים ילמדו מהן ארבע תעניות ציבור.
- התלמידים יידעו מה טעמו של כל צום.
- התלמידים יידעו מה התאריך המדויק שבו חל כל צום.
- התלמידים יידעו את ההבדלים בין צום ט' באב לשאר צומות.

- התלמידים ילמדו מתי מתחילים ומתי מסתיימים ימי בין המיצרים.
- התלמידים ילמדו על המנהגים המיוחדים לימים אלו.
- התלמידים יידעו מהו דין תשעת הימים.
- התלמידים יבינו את חומרת הימים של שבוע שחל בו ט' באב.
- התלמידים ילמדו על חילוקי המנהגים בימים אלו בין בני ספרד לבני אשכנז.
- התלמידים יידעו מהי סעודה מפסקת, מתי היא חלה ואת פרטי הדינים הנוגעים לסעודה זו.

מיומנויות:

- הבנת טקסט הלכתי (משימות: 1-6, 8-10)
- ניתוח אירוע על-פי ספרות ההלכה (משימה 7)
- הבנת טקסט מהתורה (משימה 11)

הצעות דידקטיות:

- מומלץ לחשוף את התלמידים לחומרים על בית המקדש, לרבות תקליטורים וסרטים חינוכיים.
 - כדאי לערוך סיור בירושלים ובמכון המקדש, אשר יוסיף רבות הן בתחום הלימודי והן בתחום הרגשי לתלמידינו, וכמו כן יחדיר בהם את הציפייה לגאולה.
- העתיקו את התפאורת ומצאו את המילים שלפניכם: יז תמוז, ט באב, חורבן הבית, צום גדליה, ג בתשרי, י בטבת, אכילה, שתיה, רחיצה, סיכה, נעילת הסנדל.

ר	ד	ג	כ	ז	ו	מ	ת	ז	י
א	ט	ט	ט	ו	ן	ם	פ	ך	א
ר	ה	ב	ג	כ	ע	י	ח	מ	כ
ק	כ	א	ב	ע	ח	ו	א	ט	י
ת	י	ב	ה	ן	ב	ר	ו	ח	ל
ש	ס	ד	ג	כ	ר	ק	ג	ב	ה
ק	ה	י	ל	ד	ג	ם	ו	צ	ם
ד	ז	ס	ב	ה	ב	נ	מ	צ	ת
ת	ל	ב	נ	י	ת	ט	ו	ע	א
ע	י	ה	י	ת	ש	ו	ן	ם	פ
ב	ה	צ	י	ח	ר	י	מ	צ	ת
ס	ת	ב	ט	ב	י	ס	ב	ה	נ
ל	ד	נ	ס	ה	ת	ל	י	ע	נ

מקורות והרחבה למורה:

- קיצור שולחן ערוך גאנצפריד סימן קכא-קכד, קיצור שולחן ערוך מקור חיים פרק צא ומקור חיים השלם פרק רג, ילקוט יוסף מועדים.
- מקור הצומות: תענית אסתר – הסיבה: אסתר ציוותה לצום שלושה ימים, י"ד-ט"ז בניסן, לקראת כניסתה למלך... בתחילת תקופת הבית שני. ראה בבית יוסף אורח חיים סימן תרפו כתב: "תענית זה אינו לא מדברי תורה ולא מדברי סופרים אלא מנהג בעלמא שהרי תענית אסתר ומרדכי היו בימי הפסח".
- תענית בכורות – המקור הוא במסכת סופרים (כא, ג) שמקובל שנכתבה בימי הגאונים.

פרק סד – השתלשלות התורה שבכתב והתורה שבעל-פה

מטרות:

- התלמידים ילמדו על מסורת העברת התורה ממשה רבנו ועד ימינו אנו.
- התלמידים יבינו מדוע נחלקת תורתנו לתורה שבכתב ולתורה שבעל-פה.
- התלמידים ילמדו על דמויות מרכזיות בהעברת התורה שבכתב והתורה שבעל-פה, כגון: אנשי כנסת הגדולה, הזוגות, תנאים ואמוראים ועוד.
- התלמידים יידעו כמה מנו אנשי כנסת הגדולה ומה הייתה תרומתם לעם ישראל?
- התלמידים יידעו מי ערך את המשנה.
- התלמידים יידעו מדוע כתב רבי את המשנה, הרי יש איסור לכתוב את התורה שבעל-פה.
- התלמידים ילמדו על מפרשי המשנה, כדוגמת: הרמב"ם רבי עובדיה מברטנורא, תוספות יום טוב.
- התלמידים ילמדו מי ערך את התלמוד הבבלי ומי ערך את התלמוד הירושלמי.
- התלמידים יידעו את ההבדלים בין התלמוד הבבלי לבין התלמוד הירושלמי.

מיומנויות:

- הבנת קטעים מהתורה שבעל-פה, כדוגמת: תלמוד בבלי ותלמוד ירושלמי
- הבנת דברי חז"ל מהמדרשים
- הבנת דברי פוסקים נוספים
- עיון בפרקי אבות
- עיון בספרים נוספים לכתיבת חיבור על דמויות מרכזיות בפסיקת ההלכה

הצעות דידקטיות:

- מומלץ למורים לנצל שיעור זה כדי להביא בפני התלמידים את הספרים המדוברים ולהראות להם את הספרות הרחבה שהתפתחה ברבות הימים בעם ישראל.
- מומלץ להביא לכיתה את הספר **משנה תורה** לרמב"ם ואת **הטור** על ארבעת חלקיו וכן **שולחן ערוך**. יש לאפשר לתלמידים לחוש את גודל הספר ואת אורך החיבורים. כמו כן יש להראות את החיבור של כל אחד ואת עוצמתו וגודלו. יש להדגיש שמרן הבית יוסף עשה פירוש מקיף ללא מחשב או פרויקט השו"ת על הרמב"ם ועל הטור וכתב את **כסף משנה** על הרמב"ם ו**בית יוסף** על הטור. בשני חיבורים אלו הביא את המקור של ההלכה שהכריעו רבי יעקב בעל הטורים או רבי משה בן מימון ב**משנה תורה** והרחיב עוד והביא שיטות נוספות מן הראשונים החולקים או המחזקים עד שהכריע הלכה למעשה.
- חיבורו **השולחן ערוך** בא לתמצת ולסכם את חיבוריו הגדולים האלו לספר תכליתי המסכם את ההלכות הנדרשות ליהודי.
- התרשים המובא בחוברת הנו קצר ואינו מקיף את כל החיבורים באופן שתלמידים בכיתה ה יוכלו לעבדו ולהפנים את התקופות המרכזיות בהשתלשלות של ההלכה ממשה רבנו עד פוסקי זמננו.
- כמו כן בשיעור זה אפשר להגביר את אהבת התורה וההערכה לגדולי ישראל. מומלץ מאוד לספר סיפורי צדיקים מיוחדים העומדים על אישיותם הענקית, על מסירותם לתורה ולעם ישראל ועל קדושתם המיוחדת של מנהיגי הדור וענקי האומה.
- סיפורים אלו יכולים ליצור הערכה אצל התלמידים לדמויות הנלמדות ושאיפה לחקות וללמוד מגדולי ישראל, וכן לחזק את תחושת ההתבטלות שלנו כלפי הגדולים, בחינת מה שאמרו חז"ל: "אם ראשונים כמלאכים אנחנו בני אדם".
- כל הפעולות הללו ועוד רבות אחרות כיד השם הטובה על כל מורה ומורה יביאו אותנו לבחינת מעשיו של רבי חייא, אשר דאג לכל צורכי תלמידיו וזכה להיות מאלה אשר יצרו מצב בעם שלא תשתכח תורה מישראל. ראו בבא מציעא פה עב ובכתובות קג עב.

מצאו את המושגים הקשורים למבוא לתורה שבעל-פה שלמדתם בתפוזרת שלפניכם מתוך התרמילון המצורף. כתבו איזו צורה קיבלתם.

ת	ח	א	ט	ת	פ	א	ח	ס	ח	ס	ח	ז
נ	י	ח	א	ל	מ	נ	י	ד	י	ד	י	ר
א	ע	ו	ר	ח	ן	ש	ע	ר	ע	ר	ע	ע
י	כ	ר	ק	ו	ו	י	כ	נ	כ	נ	כ	י
מ	א	א	ע	ד	ט	כ	א	ז	א	ש	א	מ
פ	ר	י	כ	ב	א	נ	ר	י	ר	י	ר	פ
מ	ק	מ	ג	ב	ר	ס	ק	ק	ק	ק	מ	מ
ך	ג	א	ד	ל	י	ת	ג	י	ג	פ	ג	ן
ף	ב	ר	ש	י	ח	ה	ב	ן	ב	מ	ב	ו
ת	ה	ק	ה	א	ל	ג	ה	פ	ה	ן	ה	ט
ל	ע	ג	נ	ר	ך	ד	ע	מ	ע	ו	ע	א
ו	א	כ	ח	ק	ת	ו	א	ן	א	ט	א	ר
ח	י	ע	ח	ג	צ	ל	י	ו	י	א	י	פ
ח	ו	י	צ	ד	ח	ה	ו	ט	ו	ר	ו	מ
י	ש	ש	ה	ס	ד	ר	י	ח	ש	נ	ה	ן

תרמילון:

אנשי כנסת הגדולה, ששה סדרי משנה, תנאים, אמוראים, תלמוד בבלי, סדר נזיקין, סדר נשים, זרעים

מקורות והרחבה למורה:

- הבאנו לפניכם להלן הרחבה נוספת על הדמויות המדוברות, וכל מורה יעשה שימוש לפי הצורך, רמת הכיתה והזמן שעומד לרשותו.

העשרה והרחבה למתקדמים

ט. סבוראים – חכמי בבל (500-578 למניינם). בסברותיהם בררו וקבעו את הנוסח הסופי של התלמוד הבבלי.

י. גאונים – (589-1038 למניינם) ראשי ישיבות סורא ופומפדיתא שבבבל (גאון: תואר לראש ישיבה). כתבו ספרים וענו לשאלות בהלכה לכל תפוצות ישראל. בהם: רב סעדיה גאון (כתב את הספר: **אמונות ודעות**), רב שרירא גאון ורב האי גאון שכתבו ספרי שאלות ותשובות.

יא. ראשונים – (1038-1492 למניינם). כתבו ספרי הלכה, אמונה, פירושים לתורה, שאלות ותשובות.

1. **רי"ף** – רבי יצחק אלפסי, חי בשנים ד' תשע"ג – ד' תתס"ג (1013-1103). סיכם את ההלכה על-פי **סדר המסכתות** של התלמוד, ופירושו מכונה **תלמוד קטן**. הרי"ף נולד באלג'יריה, למד בישיבת קירואן שבתוניסיה והיה תלמידם של פרשני התלמוד, רבנו חננאל בן חושיאל ורבנו נסים. עבר להתגורר בעיר פס שבמרוקו, ומכאן נדבק בו הכינוי אל פסי (אל בערבית כעין ה' הידיעה = הפסי).

2. **רמב"ם** – רבי משה בן מימון, חי בשנים ד' תתצ"ה – ד' תתקס"ה (1135-1204). מגדולי הפוסקים בכל הדורות, מחשובי הפילוסופים בימי הביניים, רופא ומנהיג. עליו נאמר: "ממשה עד משה לא קם כמשה", והוא הוכתר בכינוי "הנשר הגדול". כתב את חיבורו הגדול **משנה תורה** (הי"ד החזקה = 14 חלקים) – סיכום ההלכה המסודר על-פי נושאים, ללא נימוקים ומקורות. בשנת 1148, כשהיה הרמב"ם בן עשר, נאלצה משפחתו לעזוב את קורדובה שבספרד בעקבות פלישתם של האל-מוֹחַידוֹן מצפון אפריקה אשר רדפו את היהודים. במשך השנים נדדה משפחתו לעיר פס שבמרוקו ולאחר מכן עלו לארץ ישראל ומשם עברו למצרים.

שנים רבות התפרנס הרמב"ם, ששימש המנהיג הדתי של קהילת קהיר, מהשקעת כספיו בידי אחיו, דוד, שהיה בעל ספינה וסחר באבנים יקרות. ואולם לאחר שנספה האח בטביעת ספינתו בשנת 1177 לערך (אירוע שבעקבותיו ירד על הרמב"ם אבל כבד, ועקב כך נפל למשכב במשך שנה שלמה), נאלץ הרמב"ם להתפרנס מיגיע כפיו והפך לאחד מטובי הרופאים בקהיר, עד שנהיה רופאו של המלך.

כמו כן שימש פוסק ומנהיג הקהילה היהודית. שמו יצא למרחוק, ונשלחו אליו שאלות רבות בהלכה ובאמונה מכלל יהדות התפוצות. אחת הקהילות שעמדה עמו בקשר רציף הייתה יהדות תימן, שקיבלה על עצמה את הרמב"ם כפוסק וכמנהיג. בעקבות הפרעות הקשות שנערכו בתימן, כתב הרמב"ם את איגרתו המפורסמת איגרת תימן, ובה הדריך את יהודי תימן בעקרונות האמונה.

3. **רבנו אשר בן יחיאל** – חי בשנים ה' י' – ה' פ"ח (1250-1327). נולד באשכנז. מכונה **הרא"ש**. היה מגדולי פרשני התלמוד והפוסקים. הרא"ש עבר לספרד ונתמנה לראש בית הדין בטולדו. בבואו לספרד מצא כי נתמעטו שם לומדי התלמוד כיוון שרוב לימודם היה בהלכות הרי"ף. הרא"ש הנהיג בישיבתו את לימוד הגמרא על-פי שיטת רבותיו, בעלי התוספות. הוא התנגד לפסק הלכה שאינו מבוסס על התלמוד והשמיע דברים קשים נגד דייני ספרד, שנהגו לפסוק הלכה מתוך ספרו של הרמב"ם. ספרו הגדול והעיקרי של הרא"ש הוא **פסקי הרא"ש**. הספר מסודר כסדר מסכתות התלמוד הבבלי, כסדר ספרו של הרי"ף.

4. **ר' יעקב בן הרא"ש** – חי בשנים ה' כ"ט – ה' ק"ד (1343-1269). מכונה "בעל הטורים" על שם חיבורו **ארבעה טורים** – סיכום ההלכה מחדש על-פי נושאים.

כל נושא מחולק לסימנים. 1. **אורח חיים** – יום יום, שבת וחגים; 2. **יורה דעה** – כשרות; 3. **אבן העזר** – משפחה ואישות; 4. **חושן משפט** – ממונות. **יב. אחרונים** – (מגירוש יהודי ספרד, שנת 1492, ואילך). כתבו ספרי הלכה, אמונה, פירושים לתורה, שאלות ותשובות.

1. **רבי יוסף קארו** – חי בשנים ה' רמ"ח – ה' של"ה (1488-1575). מגדולי הרבנים ופוסקי ישראל בכל הדורות. עסק בהלכה וגם בקבלה. מכונה "המחבר", "מרן", "הבית יוסף". בעודו ילד קטן נאלץ לנדוד עם הוריו בעקבות גירוש ספרד. בהיותו כבן 34 החל בכתיבת חיבורו על הטור – **הבית יוסף**.

לבסוף החליט לעלות לארץ ישראל וקבע את מקומו בצפת. עשרים שנה ארך החיבור **הבית יוסף** שנכתב על ארבעת הטורים לרבי יעקב בן הרא"ש, ובו ערך רבי יוסף קארו דיונים הלכתיים מעמיקים ובסופם הביע את עמדתו המסכמת.

שיטת הפסיקה שלו הייתה הכרעה לפי רוב הדעות שבין הרמב"ם, הרי"ף והרא"ש – המכונים שלושת עמודי ההוראה. לספר הקיצור שסיכם את הלכות הבית יוסף קרא **שולחן ערוך**.

מרן נפטר בצפת בגיל 87, והידיעה על פטירתו הכתה גלים של אבל בכל רחבי העולם היהודי. הספר **שולחן ערוך** נפוץ בכל עם ישראל. חיבור חשוב אחר של רבי יוסף קארו הוא **כסף משנה** על היד החזקה של הרמב"ם, חיבור שנכתב לפני ספרו **בית יוסף**. בספר זה הוא משתדל ליישב את שיטת הרמב"ם ולמצוא מקורות בתלמוד לדבריו של הרמב"ם, מאחר שהמחבר עצמו לא ציין את מקורותיו במטרה להקל על המעיין. בסוף ימיו עסק גם בשאלות ותשובות שנשלחו אליו משאר הגדולים שחיו בדורו, ואלו נדפסו בספר השו"ת **אבקת רוכל**. רבי יוסף קארו לא נמנע מלשלוח ידו בקבלה. רבי משה קורדובירו מצטט חידושי קבלה שלו. כמו כן נדפס תחת שמו הספר **מגיד מישרים**. ספר זה הוא יומן של התגלויות "מגיד" – מלאך משמים, הכולל תאריכים מדויקים של ההתגלויות. רבי שלמה אלקבץ טען שנכח בהתגלות המגיד בליל שבועות וסיפר: "זיכנו בוראנו ונשמע את קול המדבר בפי החסיד (רבי יוסף קארו), קול גדול בחיתוך אותיות, וכל השכנים היו שומעים ולא מבינים. והיה הנעימות רב והקול הולך וחזק, ונפלנו על פנינו ולא היה רוח באיש לישא עיניו ופניו לראות מרוב המורא". רבי יוסף קארו התפרנס ממסחר, עבד למחייתו ואת רוב זמנו הקדיש ללימוד התורה ולכתיבתה לדורות הבאים. סיפורים רבים יש על הצלחתו במסחר שהביאה אותו להקדיש את עתותיו לתורה.

2. **רבי משה איסרליש** – חי בשנים ה' ר"פ – ה' של"ב (1520-1572). נודע בכינויו הרמ"א, פוסק, ראש ישיבה, גדול פוסקי אשכנז. חיבר חיבורים רבים בהלכה, אך מפעלו הגדול שסמכותו הוכרה לדורות בקרב יהודי אשכנז היה כתיבת **המפה**, הגהותיו על **השולחן ערוך** שחיבר רבי יוסף קארו על מנת לעשותו לספר שימושי

גם לבני אשכנז, שמנהגיהם ופסיקותיהם שונים ממנהגי עדות המזרח. בשני מפעלי החיבור ההלכתיים הגדולים שלו מצא הרמ"א שרבי יוסף קארו, הספרדי, הקדימו. ראשית בחיבורו המקיף על הספר **ארבעה טורים**, הוא **דרכי משה**, שבא להשלים את אשר החסיר רבי יעקב בן הרא"ש. במהלך הכתיבה נודע לרמ"א כי רבי יוסף קארו כותב חיבור דומה ואף שאפתני יותר, הלא הוא **הבית יוסף**. בעקבות ידיעה זו שינה הרמ"א את מתכונת הכתיבה של הספר **דרכי משה** וקיצר אותה. בשלב השני ביקש הרמ"א להוציא חיבור פסקני וקצר יותר של **דרכי משה**, אולם גם אז נודע לו שרבי יוסף קארו הקדימו וכתב את **השולחן ערוך**. בשל כך גנז הרמ"א את השולחן ערוך שלו על מנת שלא תהיה מחלוקת, ויהיה רק שולחן ערוך אחד בישראל. כך פרש על השולחן את **המפה**, הלא הן הגהותיו, המוסיפות במקום שפסיקתה ומנהגיה של יהדות אשכנז חולקים על פסיקת **השולחן ערוך**. בזכות ענוותנותו והנהגתו **השולחן ערוך** התקבל כספר ההלכתי החשוב ביותר עד ימינו, והוא מאחד בתוכו את מנהגי קהילות כל ישראל.

3. **רבי שלמה גאנצפריד** – חי בשנים ה' תקס"ד – ה' תרמ"ו (1804-1866). פוסק הלכה וראש בית דין בהונגריה. אביו ר' יוסף מת בשנת 1812, והרב צבי הירש העלער היה אפוטרופוסו. הוא לימד את היתום בישיבתו. הרב גאנצפריד שב לעיר מולדתו ונעשה סוחר, אבל לא פסק מלימוד. רוב ימיו שימש אב בית דין בעירו וחיבר ספרי הלכה חשובים. ספרו הראשון הוא **קסת הסופר**, ספר יסוד בהלכות כתיבת סת"ם, שרבי משה סופר (החת"ם סופר) המליץ עליו כספר חובה לסופרי סת"ם. בעיקר התפרסם בזכות ספרו **קיצור שולחן ערוך**, הכולל את רוב ההלכות המעשיות, רובן מחלק של "אורח חיים" ומיעוטן משאר חלקי השולחן ערוך.

4. **רבי יוסף חיים מבגדד** – חי בשנים ה' תקצ"ד-ה' תרס"ט (1834-1909). מגדולי האחרונים, פוסק, מקובל, דרשן ומנהיג. ספרו המפורסם ביותר הוא **הבן איש חי**, ועל שמו הוא מכונה על פי הרוב. הרב יוסף חיים נמשך כבר בגיל צעיר ללימוד הקבלה. את פרנסתו מצא הרב יוסף בשותפות עם ארבעת אחיו בעסקיהם. אף שהרב יוסף לא התערב במאומה בניהול העסק, הקפיד שהכול יתנהל על-פי ההלכה בקפדנות. כמו כן הקפיד לא לקבל שכר על פועלו בקהילה, וכל ספריו ומפעלו מומנו מכספו ולא מכספי נדיבים או צדקה. על יכולתו הפרשנית והדרשנית יוצאת הדופן מובא סיפור מעשה, ולפיו פעם אחת נכנסו אליו אנשים לשאול אותו שאלה. אמר להם שיאמרו לפניו פסוק כלשהו מהתנ"ך. כשעשו כבקשתו, הוא דרש על הפסוק מאה ועשרים דרשות במשך ארבע שעות ברציפות. רבי יוסף נהג לשלוח את ספריו לדפוס בירושלים ובכך לעזור בפרנסת אנשי ירושלים ולהביע את מעלתה ואת קדושתה של ארץ ישראל בעיניו. כמו כן הקפיד כי כל הכספים אשר נאספו בקופות ארץ ישראל אכן יגיעו ליעדם על ידי שד"ר (שלוחי דרבנן מארץ ישראל). רבי יוסף עצמו רכש לו בית ושדה בארץ ישראל כדי לקיים בה מצוות התלויות בארץ. בכל שבת היה הרב

נושא את דרשתו בבית הכנסת הקטן של בגדד, "צאלת אל זעירי", שבו היו כאלף מקומות ישיבה, ובמשך כשלוש שעות היה דורש בענייני פרשת השבוע. דבריו היה מתובלים תדיר בדברי הלכה, אגדה, משלים, חידות וסיפורי מעשיות. בארבע שבתות בשנה: בשבת תשובה, בשבת זכור, בשבת הגדול ובשבת כלה (שבת שלפני חג השבועות) היו מתכנסים רבבות מיהודי בגדד בבית הכנסת הגדול בעיר, "צאלת אל כבירי", שהיו בו כעשרת אלפים מקומות ישיבה, ומאזינים לדרשותיו. רבי יוסף חיים כתב למעלה מ-80 חיבורים, אך רק 53 מהם יצאו לאור. חיבורים אלו עוסקים בכל מקצועות התורה ומשקפים את ידיעותיו הרבות אפילו במדע וברפואה. המפורסם מבין ספרי השו"ת הוא **רב פעלים** אשר מסודר על-פי חלקי השולחן ערוך. בספריו שילב רבי יוסף חיים את דברי הקבלה עם פסקי הבית יוסף. בכל פעם שיש מחלוקת בין פסקי הבית יוסף ודברי האר"י או הזוהר, הכריע כדברי המקובלים. רבים מספריו של רבי יוסף חיים נקשרים לשמו ולתוארו של בניהו בן יהוידע, שר צבאו של שלמה המלך, וזאת משום ששורש נשמתו של רבי חיים בא משורש בניהו, כפי שהעיד על עצמו בהקדמתו לספרו **הבן איש חי**. ספרו **הבן איש חי – הלכות** מסודר על-פי פרשיות השבוע וכולל דברי הלכה, מוסר ואגדה.

5. **רבי ישראל מאיר הכהן מראדין** – חי בשנים ה' תקצ"ח – ה' תרצ"ג (1838-1933). מחשובי הרבנים בדור שלפני השואה. מחבר הספרים **משנה ברורה** ו**חפץ חיים**. מכונה "החפץ חיים" על שם ספרו. התגורר בעיירה ראדין הסמוכה לווילנה, שם הקים ישיבה הידועה בשם "ישיבת ראדין" ועמד בראשה. התעקש שלא לקבל שכר על רבנותו, ואת פרנסתו מצא בחנות מכולת שהייתה בבעלותו וממכירת ספריו בעילום שם.

מפעלו הציבורי הראשון היה בתחום שמירת הלשון. לשם כך חיבר את ספריו **חפץ חיים** ו**שמירת הלשון**. נודע כמי שיישם בעצמו הלכות אלו ונזהר מאוד מכל לשון הרע. זכה לאריכות ימים מופלגת.

סיפורים רבים מספרים על שמירת הלשון של החפץ חיים כדי לא להיכשל בעוון לשון הרע. פעם אחת נסע בעגלה עם מספר סוחרים בהמות, וכל הדרך היה החפץ חיים שקוע בלימוד תורתו, בעוד הסוחרים מדברים על סוסים ועל שוורים. לפתע החל אחד הסוחרים לדבר על סוחרים אחרים. אמר להם החפץ חיים: עד עכשיו עסקתם בשיחות בענייני מסחר ומדוע עכשיו תדברו על אנשים? הרי זה איסור חמור מאוד! ואולם הסוחרים לא התייחסו לדבריו והמשיכו בשלהם. ניגש החפץ חיים לעגלון וביקש ממנו שיוריד אותו מהעגלה, אף שניסה העגלון להניאו, כי הדרך מסוכנת, ועוד מרחק רב לעיר הקרובה. אמר לו החפץ חיים: מוטב לי להישאר באמצע הדרך מלשבת בעגלה ולהקשיב ללשון הרע, וירד.

החפץ חיים אף הדגיש באופן כללי את חשיבות המצוות שבין אדם לחברו, ולשם כך כתב את ספרו **אהבת חסד**. ספרו החשוב והנפוץ ביותר הוא **משנה ברורה**,

שהוציא בשישה כרכים. זהו חיבור הלכתי על סדר "אורח חיים" של השולחן ערוך, שמסכם את כל חידושי ההלכה בספרים שהתחברו אחרי השולחן ערוך, ובמידת הצורך מכריע במחלוקות ביניהם. החפץ חיים נודע גם בציפיותו לגאולה, ובמסגרת זו הוא עורך כוהנים ואחרים ללמוד את הלכות עבודת הקורבנות וסדר קודשים. לשם כך חיבר את הספר **ליקוטי הלכות** ואף ייסד כולל מיוחד בישיבתו שעסק בכך.

6. **הרב חיים דוד הלוי** – חי בשנים ה' תרפ"ד – ה' תשנ"ח (1924-1998). רב, פוסק

והוגה דעות. כיהן כרב הספרדי הראשי של ראשון לציון (בשנים תשי"א – תשל"ג). לאחר מכן כיהן כרב הראשי של תל אביב-יפו (בשנים תשל"ג – תשנ"ח). נולד וגדל בירושלים. מגיל תשע החל ללמוד בישיבת פורת יוסף עד אמצע שנות העשרים לחייו. הוסמך לרבנות ולדיינות על ידי ראש הישיבה, הרב עזרא עטייה, ועל ידי נשיא הישיבה, הראשון לציון הרב בן ציון מאיר חי עוזיאל. במלחמת השחרור שירת בגדוד בחורי הישיבות "טוביה" בירושלים. בשנת תשכ"ט נשלח על ידי הסוכנות היהודית לארץ ישראל לאמריקה הלטינית לעידוד העלייה והחינוך הדתי שם. היה חבר מועצת הרבנות הראשית. הוכר כגדול בתורה בידי הרבנות הראשית לישראל, וניתן לו הכשר לכהן כדיין ללא צורך בעמידה בבחינות. כתב ספרים רבים, בהם:

- **מקור חיים השלם**, חמישה כרכים. הלכה פסוקה למעשה על יסודות הלכתיים, מוסברת ומבוארת ממקורות רבותינו במדרש ובאגדה.

- שו"ת **עשה לך רב**, בכל שטחי החיים – בבעיות חברתיות, מדיניות, חינוכיות ועבודת ה'.

- קיצור שולחן ערוך **מקור חיים**. ספר זה משמש ספר יסוד בלימוד ההלכה.

ת.ו.ש.ל.ב.ע

”וְכִי מִי אֲנִי?

וּמִי עַמִּי?

כִּי נֶעְצָר כַּח לְהִתְנַדֵּב כְּזֹאת,
כִּי מִמָּה הַכֹּל וּמִיָּדָה נִתְּנוּ לָהּ?”

(דברי הימים א כט, יד)